

438010

TULIB

3 1379 01009320 2

6

ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

ทรงเรียบเรียง

แจกในการพระกฐินพระราชทาน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

ณวัดชุมพลนิกายาราม วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

21/04/2563

TUDC

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

แจ้งความ

หนังสือเรื่องนข้าพเจ้ารับเรียบเรียง มีเวลาตรวจ
หนังสือเก่าเล็กน้อย เห็นจะมีวิปลาศพลาดพลั้งมีมาก
เล็กน้อย ขอให้ท่านทั้งหลายอ่านโดยวิจารณ์ปัญญา
อย่าเพ้อถือเป็นหลักฐาน

ฉ.

สารบารพตำนานพระพุทธรูปสำคัญ

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	หน้า	๑
ตำนานพระมหามณเฑียรต้นปฐมากกร (แก้วมรกต)	”	๓
ตำนาน พระพุทธรูปออกฟ้าจฟ้าโลก พระพุทธรูปเลิศหลานภาลย์	”	๔
ตำนานพระสัมพุทธพรรณี	”	๑๔
ในพระบรมมหาราชวัง	”	๑๕
ตำนานพระพุทธรูปยรัตน	”	๑๖
ตำนานพระแก้วมรกตน้อย	”	๒๖
ตำนานพระพุทธรูปยรัตนน้อย	”	๒๗
ตำนานพระนรินทร์ราย	”	๒๗
ตำนานพระพุทธรูปเพชรญาณ	”	๓๑
ในพระที่นั่งอัมพรสถาน	”	๓๒
ตำนานพระพุทธรูปนรสีห์	”	๓๒
ตำนานพระชัยนบุรี	”	๓๔

ในพระที่นั่งพุทธไสสวรรรย์ หน้า ๓๕

ตำนานพระพุทธรูปหึงค์ ,, ๓๕

วัดพระเชตุพน ,, ๓๗

ตำนานพระพุทธรูปวัดพระเชตุพน ,, ๓๘

พระพุทธรูปเทวปฏิมากร ,, ๔๐

พระพุทธรูปศาสตร์กา ฯ ,, ๔๐

พระพุทธรูปมารวิชัย ,, ๔๐

พระพุทธรูปโลกนาถ ,, ๔๓

พระพุทธรูปชินราช ,, ๔๓

พระพุทธรูปชินสีห์ ,, ๔๒

พระพุทธรูปปาลีไลย ,, ๔๒

วัดสุทัศน์ ,, ๔๓

ตำนานพระศรีสากยมุนี ,, ๔๓

ตำนานพระพุทธรูปตรีโลกเชษฐ ,, ๔๕

วัดอรุณ	หน้า	๕๖
ตำนानพระพุทธรรมิศรราช	”	๕๖
ตำนानพระพุทธรณุมิต	”	๕๖
วัดบวรนิเวศวิหาร	”	๕๗
ตำนानพระพุทธรชินสีห์	”	๕๗
ตำนानพระศาสดา	”	๕๗
ตำนानพระโต	”	๕๗
ตำนानพระไสยา	”	๕๗
ตำนानพระพุทธรวชิรญาณ	”	๕๗
ตำนानพระพุทธรขัญญาอัคร	”	๕๗
ตำนानพระสมุทรรณินนาท	”	๕๘
วัดราชโอรส	”	๕๕
ตำนानพระพุทธรอนันตคุณ	”	๕๕
วัดราชประดิษฐ	”	๕๕
ตำนानพระพุทธรสิหังคปฎิมากร	”	๕๕
วัดราชบพิธ	”	๕๖
ตำนानพระพุทธรอังกษ	”	๕๖

วัดเบญจมบพิตร	หน้า ๕๗
ตำนานพระพุทธรชินราช	” ๕๗
ตำนานพระสักยสิงห์	” ๕๗
ตำนานพระหริภุชชัยไพสิษฐ์	” ๕๗
ตำนานพระพุทธรลีหน้อย	” ๕๗
วัดสระเกศ	” ๕๘
ตำนานพระอิฐจารส	” ๕๗
วัดกัลยาณมิตร	” ๖๐
ตำนานพระพุทธรชัยรัตนนายก	” ๖๐
วัดสุวรรณาราม	” ๖๑
ตำนานพระศาสดา	” ๖๑
วัดราชาธิวาส	” ๖๑
ตำนานพระสัมพุทธพรรณี	” ๖๑
วัดบรมนิวาส	” ๖๒
ตำนานพระทศพลญาณ	” ๖๒
วัดพิชัยญาติ	” ๖๒
ตำนานพระสีทธารณ	” ๖๒

วัดราชนัคตา	หน้า ๖๓
ตำนานพระเสวฐิตมมุนี	” ๖๓
วัดปรินายก	” ๖๕
ตำนานพระสรภัพุทธิพิมพ์	” ๖๕
วัดพระปฐมเจดีย์	” ๖๖
ตำนานพระสีหิงค์	” ๖๖
ตำนานพระร่วงโรจนฤทธิ์	” ๖๗
ตำนานพระพุทธรูป (เมืองพิษณุโลก)	” ๖๘
พระพุทธรชินราช	” ๗๓
วัดเสนาสนาราม	” ๗๕
ตำนานพระสัมพุทธิมุนี	” ๗๕
วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ	” ๗๖
ตำนานพระพุทธรณฤมลธรรโมภาส	” ๗๖
วัดเฉลิมพระเกียรติ	” ๗๖
ตำนานพระพุทธรมหาโลกาภินันท์	” ๗๖

วัดพนัญเชิง

หน้า ๓๓

ตำนานพระพุทธตรีรัตนนายก

๓๓

ตำนานพระพุทธรูปลานช้าง

๓๓

พระเสวริม

๘๒

พระแซกคำ

๘๓

พระฉันทมอ

๘๔

พระใส

๘๕

พระแสน (มหาชัย)

๘๕

พระแสน (เชียงแตง)

๘๕

พระอินทรแปลง

๘๕

พระอรุณ

๘๕

พระในวิหารหลวงพระพุทธบาทแลวัดเขมา

ภีรคาราม ๘๖

ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระพุทธรูปมหาณัฏนปฎิมากร (แก้วมรกต)

พระพุทธรูปยอดฟ้าจุฬาโลก

พระพุทธรูปเลิศล้ำนภาลัย

พระสัมพุทธพรรณี

พระพุทธรูปฎิมากรแก้วมรกต มีเรื่องในหนังสือ
ตำนานโบราณแต่งเป็นภาษามคธไว้ เรียกชื่อว่า รัตน
พิมพวงศ เล่าเรื่องเดิมของพระพุทธรูปแก้วพระองค์นี้
สืบมา มีเนื้อความในเบื้องต้นว่า พระมหาณัฏนปฎิ
มากรพระองค์นี้ เทวดาสรางถวายพระอรหันต์องค์
หนึ่งมีนามว่า พระนาคเสนเถรในเมืองปาตลียนคร จึง
พระนาคเสนเถรเจ้า ผู้เป็นพระอรหันต์อนันตฤทธิสำเร็จ
ด้วยอภิญญา ได้อธิษฐานอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุ

ของสมเด็จพระพุทธเจ้าให้ประดิษฐานอยู่ในองค์พระมหา
 มณีรัตนปฏิมากร ๗ พระองค์ คือในพระโมฬีพระองค์ ๑
 ในพระนลาตพระองค์ ๑ ในพระอุระพระองค์ ๑ ใน
 พระอังสาทั้งสองข้าง ๒ พระองค์ ในพระชานทั้งสองข้าง ๒
 พระองค์ เนื้อแก้วกบตมคชัตสนิฉกเป็นเนื้อเคียวคังเต็ม
 ไม่มีแผลมีช่องแลเห็นตลอดเข้าไปเลย พระมหามณี
 รัตนปฏิมากรอยู่เมืองปาตลิวทร แล้วตกไปเมืองลังกา
 ทวีป แล้วตกมาเมืองกัมไพชา เมืองศรีอยุธยา เมือง
 ละโว้ เมืองกำแพงเพชร แล้วภายหลังตกไปอยู่เมือง
 เชียงราย เจ้าเมืองเชียงรายหวังจะช้อนแก้วนี้ จึง
 เอาปูนตาลรักขิตทองขี้จุกไว้ ในพระเจดีย์ที่เมืองเชียง
 รายนั้น

ข้อความนี้ในพงศาวดารต่อมาว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๗ ปี
 พระแก้วมรกตพระองค์นี้อยู่ในพระสถูปใหญ่เก่าองค์หนึ่ง
 ณเมืองเชียงราย ครั้นพระสถูปเจดีย์นั้นต้องอสัญชาติ
 พังลงแล้ว ชาวเมืองเชียงรายได้เห็นเป็นองค์พระพุทธ

รูปบิตทของคำทขทวทงพระองค ก็สำคัญว่าพระพุทธรูป
 ศีลาสามัญ จึงเชิญไปไว้ในวิหารทไว้พระพุทธรูปใน
 วัตแห่งหนง แต่นั้นไปสองเดือนสามเดือน ปนทลงรัก
 บิตทของหุ่มทวพระองคณนกระเทาะออกทปลายพระนาสิก
 เจ้าอธิการในอารามนนไคเห็นเช่นแกวสีเขยวงามจึงแกะ
 ท้อออกไปทงพระองค คนทงปวงจึงไคเห็น แลทวาย
 ความว่าเปนพระพุทธรูปแกวทขทงแท่งบริสุททธิคไม่บย
 สลาย คนชาวเขยงรายแลเมืองอื่น ๆ ก็พากันไป
 ขซานมัสการมากมาย ผู้รักษาเมืองจึงไคมีบายออกลง
 ไปถึงพระเจ้าสามฝั่งแกนเจ้าเมืองเขยงใหม่ ๆ เกณฑ์
 กระบวรไปรับเสด็จพระมหามณิรัตนปฏิมากรชนหลังช้าง
 แห่มา ครนมาถึงทางแยกชงจะไปเมืองนครลำปาง
 ช้างทรับเสด็จพระมหามณิรัตนปฏิมากรมากวิ่งตนไป
 ทางเมืองนครลำปาง เมื่อหมอความเล่าโลมช้างให้
 สงขแล้วพามาถึงทางทจะไปเมืองเขยงใหม่ ช้างก็ตน
 ไปทางเมืองนครลำปางอีกน ภายหลังเมอเอาช้างเชือง

รัชเสด็จพระมหามณเฑียรตนปฏิมากร ช่างนั้นเมื่อมาถึง
 ทนบกตนคนไปทางเมืองนครลำปางอีก ด้วยเหตุนั้น
 ทำวพระยาผู้ไปรัชเห็นประหลาด จึงมีใบบอกไปถึงเจ้า
 เมืองเชียงใหม่ ครั้นนั้นเจ้าเมืองเชียงใหม่บดอผีสา
 มากนักจึงวิตกว่า ครอบครองรักษาองค์พระจะไม่ยอม
 มาเมืองเชียงใหม่ ก็ยอมให้เชิญพระมหามณเฑียรตนปฏิ
 มากรไปประดิษฐานไว้ในเมืองนครลำปาง คนทั้งปวง
 จึงได้เชิญไปไว้ในวัด ที่คนเป็นอันมากมีศรัทธาสราง
 ถวายในเมืองนครลำปางนานถึง ๓๒ ปี แล้วตนนั้นยัง
 เรียกว่าวัดพระแก้วมาจนทุกวันนี้

ครั้น พ.ศ. ๒๐๓๓ พระเจ้าติโลกราชได้ครองเมือง
 เชียงใหม่แล้ว คำรึที่ว่าเจ้าเชียงใหม่องค์ที่ล่วงแล้ว
 ยอมให้พระมหามณเฑียรตนปฏิมากรไปประดิษฐานอยู่เมือง
 นครลำปางนั้น ไม่ควรเลย ควรจะไปอาราธนาเอาไว้
 ในเมืองเชียงใหม่ DC คิดแล้วจึงไปอาราธนาแก่พระมหา
 มณเฑียรตนปฏิมากร มาสร้างพระอารามราชกุฎเจดีย์ถวาย

แล้วสร้างหอพระแก้วประดิษฐานไว้ในเมืองเชียงใหม่
 แลพระเจ้าเชียงใหม่ได้พยายามจะทำพระวิหารที่ไว้พระ
 มหามณเฑียรตนปฏิมากรให้เป็นปราสาทมียอดให้สมควร
 แต่หาสมประสงค์ไม่ อสนีบาตตกลงต้องทำลายยอด
 ที่ตั้งสร้างชนหลายครั้ง จึงได้เชิญพระมหามณเฑียรตน
 ปฏิมากรไว้ในพระวิหารมีชุ่มจรนำอยู่ในผนังด้านหลัง
 สำหรับเป็นที่ตั้งพระมหามณเฑียรตนปฏิมากร กยทั้งเครื่อง
 ประดับอาคารณบุชาต่าง ๆ มีบานยึดตั้งตู้เก็บรักษาไว้
 เบื้องอกให้คนทั้งปวงนมัสการเป็นคราว ๆ แต่พระมหา
 มณเฑียรตนปฏิมากรได้ประดิษฐานอยู่ในเมืองเชียงใหม่นาน
 ได้ ๘๔ ปี

ครั้น พ.ศ. ๒๐๘๔ พระเจ้าเชียงใหม่องค์หนึ่งซึ่ง
 ครองเมืองในครั้งนั้น ขอพระเจ้าไชยเชษฐา เป็นบุตร
 พระเจ้าโพธิสาร ซึ่งเป็นพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต
 เพราะเหตุเจ้าเชียงใหม่องค์ก่อนได้ยกราชธิดาของตน
 ยอดคำ ให้ไปเป็นมเหสีพระเจ้าโพธิสาร จึงมีราชบุตร

คือเจ้าไชยเชษฐาองค์นี้ เมื่อเจ้าไชยเชษฐามีอายุได้
 ๑๕ ปี เจ้าเชียงใหม่ผู้เป็นโอรยกาธิบดีสิ้นชีพ ไม่มี
 ผู้ขึ้นทูลรับทูลเจ้าเชียงใหม่ ท้าวพระยากับพระสงฆ์
 ผู้ใหญ่ทั้งปวง จึงพร้อมกันไปขอเจ้าไชยเชษฐาผู้
 บุตรใหญ่ของพระเจ้าโพธิสาร แลเป็นนัคตาของเจ้า
 เชียงใหม่นั้นมาเป็นเจ้าเชียงใหม่ ครั้นต่อมาพระเจ้า
 โพธิสารที่วงศ์ต เกิดเหตุนี้ของพระเจ้าไชยเชษฐา
 ซึ่งราชสมัคกัน เสนาบดีกรุงศรีสัตนาคนหุตจึงเชิญ
 พระเจ้าไชยเชษฐาให้กลับไปยังเมืองหลวงพระบางเพื่อ
 ระวังเหตุจลาจล เมื่อเจ้าไชยเชษฐาไปนั้นไม่แน่ใจว่า
 จะเสวยอยู่เมืองหลวงพระบางต่อไป หรือจะกลับคนมา
 ยังเมืองเชียงใหม่ จึงเชิญพระแก้วมรกตไปด้วยเมื่อ
 ยขาด พ.ศ. ๒๐๘๕ อ้างว่าจะเชิญไปให้ญาติที่เมือง
 หลวงพระบางได้นมัสการแลบำเพ็ญการกุศล ครั้น
 พระเจ้าไชยเชษฐาไปถึงเมืองหลวงพระบาง เสนาบดี
 พร้อมกันเชิญให้ครองกรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้าไชย

21/04/2563

๒๒๕๐

เชษฐาเห็นว่าทำอย่างอนบ้านเมืองจะไม่พ้นเป็นกลางล
 จึงรัชครองกรุงศรีสัตนาคนหุตอยู่ณเมืองเวียงจันทน์ ~~เพิ่ม~~
 นามว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช **หลวงพระบาง** เพระละเห็ดทครอง
 ทงประเทศล้านช้างแลล้านนาด้วยกัน ฝ่ายข้างท้าว
 พระยาเมืองเชียงใหม่ไม่พอใจจะเป็นเมืองชนกรุงศรี
 สัตนาคนหุต จึงไปเชิญเมกุฏิเมืองนายซึ่งเป็นเชอวงศ์
 ของพระเจ้าเชียงใหม่แต่ก่อนมาครองเมืองเชียงใหม่ ก็
 เกิดรบกับกรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
 ไม่สามารถจะปราบปรามเมืองเชียงใหม่ได้ จึงคงรักษา
 พระแก้วมรกตไว้ที่เมืองหลวงพระบางต่อมา ๑๒ ปี
 ถึง พ.ศ. ๒๑๐๗ พระเจ้าหงสาวดียเรงนองมีอำนาจ
 ขน พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเห็นว่าคงอยู่ที่เมืองหลวง
 พระบาง จะสู้ศึกมอญไม่ได้ จึงย้ายราชธานีลงไป
 ตั้งอยู่เมืองเวียงจันทน์ เชิญพระแก้วมรกตลงไปด้วย
 พระแก้วมรกตจึงไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์แต่นั้น
 มาอีก ๒๑๔ ปี

๘
ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๒๑ เมื่อรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี
เกิดการสงครามขึ้นในระหว่างกรุงธนบุรีกับกรุงศรีสัตนา
คนหุต ครั้นนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
เสด็จดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก
ได้เป็นจอมพลขึ้นไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุต ได้เมืองเวียง
จันทน์แล้ว เชิญพระแก้วมรกตกับพระบางลงมายังกรุง
ธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีทำการสมโภชแล้วประดิษฐาน
ไว้ ณ โรงพระแก้วในบริเวณพระราชวังเดิม ครั้นพระบาท
สมเด็จฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสร้างกรุงรัตน
โกสินทร์เมื่อขาล พ.ศ. ๒๓๒๕ โปรดฯ ให้สร้างพระ
อารามขึ้นในพระราชวัง เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต
ครั้น พระอุโบสถสร้างสำเร็จจึงโปรดฯ ให้เชิญพระแก้ว
มรกตแห่มาประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม เมื่อฉนวนจันทร์เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปีมะโรง
พ.ศ. ๒๓๒๗ พระบาทสมเด็จฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
ทรงพระราชดำริห์สร้างเครื่องทรงถวายสำหรับบรรพ
ย

๘

อย่าง ๑ รุกข์ฝนอย่าง ๑ เปลี่ยนทรงตามรุกข์ ครั้นถึง
รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชดำริให้สร้างเครื่องทรง รุกข์ หนาว ถวาย อีก
อย่าง ๑ จึงเปลี่ยนทรงเป็น ๓ อย่าง ตามรุกข์มาจนทุกวันนี้

—

พระพุทธรูปยอศพัฑฒาโลก พระพุทธรูปเลิศล้ำนภาลิข
๒ พระองค์คน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงสร้าง (ประมาณว่าในปลายรัชกาล พ.ศ. ๒๓๘๕
หรือต้นรัชกาล พ.ศ. ๒๓๘๖ เพราะพบหมายรับสั่งเกณฑ์
อิฐก่อฐานตั้งพระพุทธรูป ๒ พระองค์คน เมื่อเดือน ๑๐
ยี่เป็ง) เป็นพระพุทธรูปยืนสูง ๖ ศอก หล่อด้วยทอง
สัมฤทธิ์เป็นแกนใน แล้วหุ้มทองคำหนักพระองค์ละ
๒๓ ชั่ง ๑๔ ตำลึง ทรงเครื่องตนอย่างพระเจ้าจกพรรดิ
ลงยาราชาวาศระคิยทวยเนาวรัตนมคั ประดิษฐานไว้
ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระองค์อยู่
ฉายเห็นอทรง ถวายพระนามว่า “พระพุทธรูปยอศพัฑฒา

จุฬาโลก” ทรงพระราชอุทิศ ถวายสมเด็จ พระอัยกา
 ธิราชจักรพรรดินาถยพิตร พระองค์อยู่ฝ่ายใต้ ถวาย
 พระนามว่า “พระพทธเลิศหล้านภาลัย” ทรงพระ
 ราชอุทิศ ถวายสมเด็จ พระชนกนาถธรรมิกราชยพิตร
 ดั่งนี้ แล้วได้พร้อมพระราชหฤทัยกับพระบาทสมเด็จ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเลือกพระบรมสารีริกธาตุ บัญ
 ไว้ในพระพุทธรูปนนทิง ๒ พระองค์ แล้วมีการสมโภช
 เมื่อเดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ บวชก พ.ศ. ๒๓๘๑

ในสมัยนั้นมีเหตุเกิดขึ้นอย่าง ๑ ด้วยเมื่อในรัชกาล
 ที่ ๒ คนทั้งหลายเมื่อกล่าวถึงรัชกาลที่ ๑ มักเรียกว่า
 แผ่นดินสมเด็จ พระพทธเจ้าหลวงหรือแผ่นดินก่อน ครั้น
 มาถึงรัชกาลที่ ๓ มีรัชกาลที่เป็นอดีตชนเป็น ๒ รัชกาล
 จึงเกิดเรียกรัชกาลที่ ๑ ว่า “แผ่นดินต้น” เรียกรัช
 กาลที่ ๒ ว่า “แผ่นดินกลาง” พระบาทสมเด็จ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่พอพระราชหฤทัย ทรงพระราช
 ๒๑/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
 ๒๑/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
 คำว่าถรรษกาลที่ ๑ เป็นแผ่นดินต้น รัชกาลที่ ๒ เป็น

แผ่นดินกลาง รัชกาลที่ ๓ ก็จะต้องเป็นแผ่นดินปลาย
 เป็นอัมพวงคล จึงโปรดให้ประกาศให้เรียกนามอดีต
 รัชกาลตามนามพระพุทธปฏิมากร ๒ พระองค์นี้ คือ
 เรียกรัชกาลที่ ๑ ว่า “แผ่นดินพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก”
 เรียกรัชกาลที่ ๒ ว่า “แผ่นดินพระพุทธเลิศหล้านภาลัย”
 ต่อมา ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ อัครรัชกาลเพิ่มขึ้นเป็น ๓
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช
 ดำริเห็นว่า ควรจะมีพระนามสำหรับเรียกเสียทั้งอดีตแล
 ปัจจุบันรัชกาล จึงโปรดให้เรียกพระนามสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๑ ว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลก” สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๒
 ว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” สม
 เด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๓ ว่า “พระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” แลส่วนพระองค์เองเรียกพระ
 นามว่า “พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ดังนี้

อนึ่งประเพณีแต่เดิมมาในการพระราชพิธีคริสต์เจ้านาน
กาลก่อนนำพระพิพัฒน์นัสตยาบลง ๒ ครั้งนั้น ทำตามแบบ
ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คือข้าราชการถือน้ำกิน
ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว เข้าไป
ถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
มีใตเสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถึง
รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เสด็จออกประทับให้ถวายบังคมที่ในพระอุโบสถวัดพระศรี
รัตนศาสดาราม โดยทรงพระราชปรารภเนื่องถึง
พระพุทธรูปทั้ง ๒ พระองค์นั้นด้วย มีความกล่าวไว้ใน
ประกาศดังนี้

“แต่ก่อน ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเคยเสด็จ
ออกณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ให้พระบรมวงศานุวงศ์
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท รัช
พระราชทานนำพระพิพัฒน์นัสตยา พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระพุทธรูป

ทั้ง ๒ พระองค์ทรงพระนาม พระพุทธยอกฟ้าจุฬาโลก
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นพระในพระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาชนไว้ฉลองพระเศวต
 พระคุณในพระบาทสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช แล
 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถทั้ง ๒ พระองค์ ประ
 คิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน
 ศาสคาราม เหมือนพระเชษฐาธิราชซึ่งเป็นพระฉลอง
 พระองค์ สมเด็จพระรามาธิบดีอันเป็นปฐมบรมราชาธิราช
 ในกรุงเทพมหานครศรีอยุธยามหานคร พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอกฟ้าจุฬาโลก ก็เป็นปฐมบรมราชาธิราชใน
 กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา แลในพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัยแล้ว เมื่อพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอกฟ้าจุฬาโลกเสด็จมาปราบดาภิเษกนั้น ก็ได้
 เสด็จพระราชดำเนินติดตามเสด็จมาพร้อมกันแต่เดิมพระองค์
 เดียว ไม่มีเจ้านายพระองค์อื่นเหมือนเลย ควรจะมี
 พระเกียรติยศอยู่พร้อมกันกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอกฟ้า

21/04/2563

TUDC

จุฬาลงกรณ์ เพราะเหตุที่ทรงเคารพแต่พระพุทธ
 ธิปไตยที่ทรงพระราชอุทิศแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทั้ง ๒ พระองค์นั้น จึงทรงพระราชอุทิศ
 เสด็จพระราชดำเนินออกมาให้พระบรมวงศานุวงศ์ แล
 ข้าราชการของรัฐบาลผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน
 ถวายบังคมรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สวดยาพร้อมกัน
 การที่เสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดารามในารพระราช
 พิธิน้ำพระพิพัฒน์สวดยา จึงเป็นประเพณีสืบมาจนทุก
 วัน

พระสัมพุทธพรรณี เป็นพระสมาธิหล่อกาไหล่ทอง
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้าง
 ชนมเมอขชาติ พ.ศ. ๒๓๗๓ ครั้นทรงผนวชเสด็จประทับ
 ทวศสมอราย ตามแบบอย่างพุทธลักษณะซึ่งทรงสอยสวน
 ได้สำเร็จแล้วจึงทรงบัญญัติวงพระชนมพรรษาแลพระ
 สัทธิยบัฏเดิม ถวายพระนามว่า พระสัมพุทธพรรณี

ภายหลังเพิ่มบุญ พระบรมสารีริกธาตุซึ่งมีปาฏิหาริย์ประ
 คิษฐานไว้ในพระตำหนักเป็นที่ทรงนมัสการ แลเป็น
 หอสวดมนต์ของ พระสงฆ์ คณะธรรมยุติกนิกายตลอดมา
 จนกระทั่งเสด็จพระราชดำเนินไปประทับวัดบวรนิเวศวิหาร
 ครั้นเมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ จึงโปรดให้เชิญไป
 ตั้งในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เสร็จการพระราช
 พิธีแล้ว โปรดให้เชิญไปตั้งประดิษฐานบนฐานชุกชี พระ
 อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แทนที่พระพุทธสิหิงค์
 ซึ่งเชิญขึ้นไปไว้ ณ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ในพระบรมราชวัง

ในพระบรมมหาราชวัง

พระพุทธบุษยรัตน์ จักรพรรดิพิมลมณีมัย

พระพุทธมณีรัตนปฏิมากร (แก้วมรกตน้อย)

พระพุทธบุษยรัตน์น้อย

พระนันทราย

พระพุทธเพชรญาณ

พระพุทธรูปยัตนพระองค์นี้ เป็นพระแก้วผลึก
 อย่างที่ช่างเรียกว่าเพชรน้ำค้าง หรือบุษย์น้ำขาว
 เนื้อแก้วสนิทแลเป็นแท่งขนาดใหญ่ยังไม่เคยมีเหมือน
 ทรวดทรงพระพุทธรูปปฏิมาทำงานยิ่งกว่าพระแก้วอย่าง
 ใดด้วยกันแม้ขนาดย่อม ๆ ซึ่งได้เคยมีมา วัดขนาดมี
 ประมาณสูงแต่ที่สุคตทยเกษตรขึ้นไปจนสุดปลายพระจุฬา
 ชาติ ๑๒ นิ้ว ๒ กระเชือกอัมภูวงค์ หน้าตักวัดแต่พระชานู
 ทงสอง ๘ นิ้ว ๔ กระเชือกอัมภูวงค์ ระหว่างพระกรร

๑ หนังสือตำนานพระพุทธรูปยัตน ข้าพเจ้าได้พบ ๒ ฉบับ
 เป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฉบับ ๑
 ทรงเริ่มต้นขึ้นไว้แต่ไม่จบ อีกฉบับ ๑ ว่าพระบาทสมเด็จพระจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (พิศ สาลักษณ์)
 พร้อมด้วยเจ้าพรหมเทวานุเคราะห์วงศ เจ้าเมืองอุบลราชธานี แลเจ้า
 ราชวงศ์เมืองนครจำปาศักดิ์คนเก่าเรียบเรียงขึ้นเมื่อวันพุธ เดือน ๖
 ขึ้นค่ำ ๑ ประภาศรศก จุลศักราช ๑๒๒๓ พ.ศ. ๒๔๐๔

21/04/2563

TUBC

ประทับสอง ๒ นิ้ว ๔ กระเขยตอษฎางค์ ระหว่างพระ
 อังสกุฏ ๕ นิ้วกบ ๗ กระเขยตอษฎางค์ ประมาณพระเคี้ยว
 แต่ปลายพระหอนขึ้นไปถึงที่สุดพระจุฬาทศ ๕ นิ้วกบ
 ๒ กระเขยตอษฎางค์ กว้างพระพักตรวัดในระหว่าง
 พระกรรณทั้ง ๒ ข้าง ๒ นิ้วกบ ๗ กระเขยตอษฎางค์ ก้อน
 แก้วเต็มจะได้มาแต่ที่ใดผู้ใดจะเป็นผู้สร้าง แลจะ
 สร้างที่ไหนไม่ปรากฏ ตำนานที่สืบรู้ตนเรื่องใดแต่เพียง
 ว่า พระพุทธปฐมมาแก้วผลกพระองค์ มีผู้พาหนี
 ภยันตรายไปซ่อนไว้ในถ้ำเขาสัมขอยนายอน แขวง
 เมืองนครจำปาศักดิ์ ข้างฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง^๑ สันนิษฐาน
 ว่าเห็นจะเป็นองค์เดียวกับพระแก้วขาว ซึ่งมีอยู่ในเรื่อง
 ตำนานโยนก ว่าพระแก้วขาวองค์นี้พระอรหันต์ใดแก้ว

๑ ความที่กล่าวมาคัดจากพระราชนิพนธ์ ความสันนิษฐาน
 ต่อไปนี้ คัดจากหนังสือตำนานโยนกของพระยาประชาภิจักรจักร
 (เข้ม บุนนาค)

ชาวมาแต่จันทร์เทวบุตรจึงขอให้พระวิษณุกรรมสร้าง
 เป็นพระพุทธรูปปฏิมากร เสริฐแล้วได้ขัญจุพระบรมธาตุไว้
 ๔ องค์ คือทพระเนมาลองค์ ๑ พระนลาตองค์ ๑
 พระอรระองค์ ๑ พระโอบุชองค์ ๑ พระแก้วขาวองค์ ๑
 ได้ประดิษฐานอยู่ที่กรุงละโว้ สันกาลนาน จนถึงกาล
 ที่พระญายีสเทพสร้างเมืองหริภุญชัย แลขนางจาม
 เทวีราชธิดากรุงละโว้ ขึ้นมาครองนครหริภุญชัย นางจาม
 เทวีจึงทูลขอพระแก้วขาวอาราธนาขึ้นมาประดิษฐานไว้ที่
 เมืองหริภุญชัยด้วย พระแก้วขาวประดิษฐานอยู่ที่เมือง
 หริภุญชัยจนถึงแผ่นดินพระเจ้าทีโลกราช เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๑
 เสด็จไปไว้เมืองเชียงใหม่กับพระแก้วมรกตด้วยกัน แต่
 พระแก้วขาวประดิษฐานอยู่ในเมืองเชียงใหม่มาได้ ๘๔
 ปี ครั้น พ.ศ. ๒๐๘๕ พระเจ้าเชียงใหม่ขอพระเจ้าไชย
 เษษฐาเสด็จพระแก้วขาวไปเมืองหลวงพระบางด้วยกันกับ
 พระแก้วมรกต

ถึง พ.ศ. ๒๓๐๗ พระเจ้าหงสาวดีมีเรื่องน้องมีอำนาจ
 ขุนพระเจ้าไชยเชษฐาเห็นว่าคงอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง
 จะสู้ศึกมอญไม่ได้ จึงย้ายราชธานีลงไปตั้งอยู่เมือง
 เวียงจันทน์ เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาอพยพไปอยู่เมือง
 เวียงจันทน์นั้น ปรากฏแต่ว่าให้เชิญพระแก้วมรกตลงไป
 คุ้ม ส่วนพระแก้วขาวนั้นหาปรากฏว่าได้เชิญไปไม่
 ทำนองในเวลามีเหตุจลาจลจะมีผู้พาหนีไป แล้วจึงเอา
 ไปซ่อนไว้ในถ้ำเขาสมบोध์ จะตั้งอยู่ที่นั่นไม่ถึงร้อยปี
 ตามเรื่องตำนานว่ามีพรานสองคน ชื่อพรานท่ง พรานเทิง
 ไปเที่ยวยิงสัตว์ป่า ไปพบพระแก้วอยู่ในถ้ำ ในตอน
 ปลายสมัยเมื่อกรุงเก่าเป็นราชธานี พรานท่ง พรานเทิง
 ว่าเป็นของวิเศษ แต่สำคัญว่าเป็นเทวรูป จึงไปเส่น
 สรวงบวงสรวงตามวิสัยพรานมาเนือง ๆ ภายหลัง
 พรานท่ง ๒ นั้นเห็นว่าพระแก้วอยู่ในที่เปลี่ยว เกรงว่า
 ใครไปมาพบเข้าก็จะลักไปเสีย คิดกันจะเชิญมา

รักษาไว้เส้นสรวงที่บ้านเรือนของตน จึงเอาเชือกผูก
 พระแก้วแขวนห้อยมากับคันทนหน้าไม้ ในเวลาที่เคียว
 มานัน แก้วทรงพระกรรณเบื้องขวากระทบคันทนหน้า
 ไม้ลิไปห้อยหนึ่ง พราณทั้ง พราณเท็งรักษาพระแก้วไว้
 ที่บ้านต่อมา เวลาไปยังโตสตัวยา สำคัญว่าโตสตัว
 อำนาจทยลบาลพระแก้ว จึงเอาโลหิตแต้มเส้นเป็นนิจมา
 ต่อมาในสมัยเมื่อกรุงธนบุรีเป็นราชธานี เจ้าชัย
 กุมารเป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ ได้ทราบความจากพ่อค้าที่
 ไปเที่ยวชอหนงชอเขาสตัวยาตามบ้านพราณ ว่าพราณทั้ง
 พราณเท็ง มีพระแก้วเป็นของวิเศษอยู่องค์ ๓ เจ้า
 ชัยกุมารจึงให้ไปว่ากล่าวแก่พราณทั้ง พราณเท็ง ได้
 พระแก้วผลกมา เห็นว่าเป็นพระพุทธรูปวิเศษ
 จึงให้สร้างวิหารประดิษฐานไว้เป็นที่สักการบูชาใน
 เมืองนครจำปาศักดิ์ ชาวทเจ้านครจำปาศักดิ์มพระแก้ว

๑ ความที่กล่าวมา กล่าวตามพระราชนิพนธ์ ตอนนี้จะกล่าว
 ตามตำนานฉบับหลัง แต่ข้าพเจ้าสงสัยว่าจะได้มีใครแทรกแซงเพิ่ม
 เดิมเสียบ้างแล้ว จึงจะคัดแต่เนื้อความลงไว้ ในหนังสือ

ผลักวิเศษของคน ไม่ได้ทราบเข้ามาถึงกรุงธนบุรี แม่
 เมื่อกองทัพไทยยกไปถึงเมืองนครจำปาศักดิ์ เมื่อครั้ง
 ตักรวงศ์รัตนาคณหุต คราวได้พระมหารามณีนรัตนปฏิ
 มากรแก้วมรกต ก็มีได้ทราบความเรื่องพระแก้วผลึก
 พระองค์นี้ ด้วยพวกเมืองนครจำปาศักดิ์พากันซ่อนเร้น
 บัดบังเลี้ยง เจ้าชยกุมารพิราลัย เจ้าหน้าได้เป็นเจ้านคร
 จำปาศักดิ์ตรงสมัยในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร
 ย้ายเมืองนครจำปาศักดิ์มาตั้งฝั่งตะวันตกแม่น้ำโขง ก็
 สร้างวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วผลึกในเมืองใหม่
 แต่ความก็ไม่ทราบเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ตลอดรัชกาลที่ ๓
 จนเจ้าหน้าพิราลัยในรัชกาลที่ ๒ โปรดฯ ให้ข้าหลวง
 ออกไปปลงศพเจ้าหน้า เมื่อขมมะแมตรีศก พ. ศ. ๒๓๕๔
 ข้าหลวงไปเห็นพระแก้วผลึกของคนเขา จึงบอกแก่พวก
 ท้าวพระยาเมืองนครจำปาศักดิ์ ว่าพระแก้วผลึกนี้เป็น
 ของวิเศษ ไม่ควรจะเอาไว้ที่เมืองนครจำปาศักดิ์
 ซึ่งอยู่ชายเขตแดนพระราชอาณาจักร แลเคยมีเหตุ

เนื้อเงินได้ชาวบริสทอลแม่พิมพ์ลงเสียชั้นหนึ่งก่อน ชักเงิน
 ข้างในให้เกลี้ยงชักเงางามแล้ว จึงสวมพระศกทองคำ
 ลงชั้นนอกแผ่นเงิน ก็เห็นพระพักตร์ใสสะอาดขาวนวลที่
 เสมอกับพระองค์ แล้วมีรับสั่งให้ทำพระสุวรรณภรณ์ที่
 น้อยพอจะสอดลงในช่องบนพระจุฬาราช เป็นที่บัง
 พระบรมธาตุไว้ ให้สมควรเป็นอนุสรณ์ชื่อนิวัดถุ แล้วให้
 ทำตัวทองน้อยเท่ากบช้องพระเนตร แล้วลงยาราชาวัต
 ติตามทพระเนตรชาวคำ แล้วฝังให้แนบพระเนตร
 ให้งามดีขึ้น เพราะแต่ก่อนนั้นช้องพระเนตรเป็นแต่ขุม
 แล้วแต่มีหมึกแผ่นเป็นชาวคำเท่านั้น ไม่มีผิว
 เป็นมันมันคงเหมือนผิวยาราชาวัต แล้วมีรับสั่งให้
 ช่างทองทำฉัตรทองคำ ๕ ชั้น ๆ ต้นเท่าส่วนพระอังสา
 ลงยาราชาวัตประดับพลอยมณี ไพลินแก้วห้อยเป็นเครื่อง
 ประดับปลายคันฉัตรยกลงกับฐานข้างเบื้องพระปฐมฐาน
 พระพุทธปฏิมา แล้วให้ทำสนธิตห้อยหน้าฐานพระพุทธ
 ปฏิมาด้วยทองคำจำหลักลายลงยาราชาวัตประดับเพชร

แลพลอย ครั้นการสำเร็จจึงให้เชิญไปประดิษฐานไว้
ในหอพระสุราลัยพิมาน ซึ่งประดิษฐานอยู่ข้างบูรพทิศ
พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เป็นที่ทรงสักการบูชาวันละ
๒ เวลาเช้าค่ำมิได้ขาด

ต่อมาโปรดฯ ให้ตกแต่งหอพระสุราลัยพิมานด้วย
เครื่องแก้วลวณแต่ของอย่างคันทมิเข้ามาจากต่างประเทศ
ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขเพิ่มเติมเครื่องประดับพระองค์แล
ฐานเสวยใหม่ ล้วนเพชรพลอยใหญ่ ๆ มีราคาเป็น
อันมาก มีฉัตรกลางแลฉัตรซ้ายขวาถวายพระพุทธร
พุทธมณฑล แลวทำพุทธธาภิเษกทวตพระศรีรัตน
ศาสดารามเมื่อบรรดา พ.ศ. ๒๔๐๔ แลทรงสร้างพระพุทธร
รัตนสถานถวายเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมณฑลมาจน
ทุกวันนี้

พระแก้วมรกตน้อย

พระแก้วมรกตน้อย พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี
 ศรีสรินทรมหาชีราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรง
 พระราชดำริให้สร้างขึ้น ด้วยทรงเคารพนบถอพระมหา
 มณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต ซึ่งเป็นศรีพระนคร
 อมรรัตนโกสินทร ทรงทราบว่าแก้วมรกตเช่นนั้นอาจ
 หาได้ในประเทศศรีสัชเชีย จึงดำรัสสั่งสมเด็จพระอนุชา
 ธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลก
 ประชานาถซึ่งเสด็จออกไปศึกษาวิชาการอยู่ในพระราช
 สำนักพระเจ้าราชาธิราช ประเทศศรีสัชเชีย ให้ทรง
 สืบเสาะแก้วมรกตก้อนใหญ่ที่สุดซึ่งจะพองหาได้ ครั้นได้
 แล้ว โปรดให้ช่างมีฝีมือทำหุ่นพระพุทธรูปขึ้นตามชอบ
 พระราชอัธยาศัย ส่งออกไปเป็นแบบอย่าง ให้หา
 ช่างแก้วอันมีฝีมือในประเทศศรีสัชเชีย จำลองแบบนั้นเป็น
 พระพุทธรูปแก้วมรกตสำเร็จตามพระราชประสงค์ ได้
 มาถึงกรุงเทพฯ ๑ เมื่อบขาลพ.ศ. ๒๔๕๗ โปรดให้

มีการฉลองแลทำพระราชพิธีพืชมงคลในพระอุโบสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันท ๒๕ ธันวาคม แล้ว
พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ประชาชนมาทำสักการ
บูชา ๓ วัน แล้วเชิญไปประดิษฐานไว้ ในพระบรม
มหาราชวัง

พระพุทธรูปยรัตนน้อย

พระพุทธรูปแก้วผลึก หน้าตักขนาด ๓ หรือ ๔ นิ้ว
หลวงกนพยหยาตร ทูลเกล้าฯ ถวายในพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่า เนื้อ
แก้วบริสุทธิ์ลักษณะแลส่วนตั้งงามกว่าพระแก้วขนาด
เคยวกนบนตามี จึงโปรดให้ตกแต่งแลทำฐานเครื่อง
ประดับด้วยทองคำแลเพชรพลอย สำหรับตั้งพระราชพิธี
ขนาดน้อยแทนพระพุทธรูปยรัตน ทรงถวายพระนามว่า
พระพุทธรูปยรัตนน้อย

พระนรินทร์ราย

พระพุทธรูปนรินทร์ราย หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์กาไหล่
ทอง มีพระอาการทรงนั่งอย่างทเรียกว่า นั่งขัดสมาธิ

เพ็ชร^๑ เบื้องหลังมีเรือนแก้วเป็นพุ่มพระมหาโพธิ^๒ มี
 อักษรขอมจำหลักลงในวงกลีบบัวเบื้องหน้า^๓ เบื้องหลัง^๔
 พระคุณนามเสด็จพระพุทธคุณตั้งแต่ อรหิ^๕ สมมาสมพุท^๖ ไธ
 จนถึง^๗ ภาควา^๘ ยอดเรือนแก้วมีรูปพระมหามงกุฏตั้งตึก
 อยู่กษ^๙ฐานชั้นล่าง^{๑๐} ร่องฐานพระซึ่งเป็นที่สำหรับรับน้ำ
 สรงพระมีท่อเป็นรูปศิระโค^{๑๑} แสดงเป็นที่หมายพระโคตร
 ซึ่ง^{๑๒}เป็นโคตมะ^{๑๓} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระราชดำริห์^{๑๔}แบบอย่างสร้างขึ้น^{๑๕} เรื่องมูลเหตุเดิม
 นั้น^{๑๖} เมื่อยมะโรง พ.ศ. ๒๓๘๘^{๑๗} กำนันอินผู้หนึ่งอยู่ใน
 แขวงจังหวัดปราจีนบุรี^{๑๘}นอนฝันไปว่าจับช้างเผือกได้^{๑๙} แล้ว
 ไปขุดมัน^{๒๐}นกกด้วย^{๒๑}กันกับนายยังผู้^{๒๒}เป็นบุตรที่ชายป่าห่างดง
 ศรีมหาโพธิ^{๒๓}ประมาณ ๓ เส้น^{๒๔} พบพระพุทธรูปหล่อ
 ด้วยทองคำเนื้อหนักน้ำหนัก ๘ ตำลึง^{๒๕} จึงนำมา^{๒๖}มอขให้
 พระเกรียงไกรกระษัตริย์^{๒๗} ปลัดเมืองฉะเชิงเทราพา
 เข้ามา^{๒๘}กรุงเทพ^{๒๙} นำชนบทเกล้า^{๓๐} ๑ ถวายในพระบาท
 สมเด็จ^{๓๑} ๑ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๓๒} ๑ ทรงพระกรุณา

21/04/2563

TUDC

ไปรต ๆ ว่า สองคนพ่อลูกกันมักตัญญูต่อพระพุทธศาสนา
 แลพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อซุกใต้พระทองคำเช่นนี้แล้ว
 มิได้ยบหลอมไปซอถ่ายเป็นอาญาประโยชน์ แลยังซ้ำ
 มีน้ำใจทูลเกล้า ๆ ถวาย จึงทรงพระกรุณาไปรต
 พระราชทานรางวัลเงินตรา ๘ ชั่ง แล้วทรงพระกรุณา
 ไปรต ๆ ให้เจ้าพนักงานเชิญไปเก็บไว้ณหอเสถียรธรรม
 ปรีตภยด้วยพระกริ่งทองคำองคนอย ครั้นเมื่อขวอก
 พ.ศ. ๒๔๐๓ มีผู้ร้ายลักพระกริ่งองคนอยซึ่งตั้งอยู่กับ
 พระทองคำองคนนไป จึงทรงพระราชดำริว่า พระพุทธรูป
 ซึ่งกานนอินกษนายยังบุตรทูลเกล้า ๆ ถวายนั้น ก็เป็น
 ทองคำทั้งแท่งใหญ่กว่าพระกริ่ง ควรที่ผู้ร้ายจะลัก
 พระพุทธรูปองคนนไป ก็พะเอิญให้แคล้วคลาดถึง ๒ ครั้ง
 ทั้งผู้ซุกใต้ก็ไม่ทำอันตรายเป็นอัครรรยอยู่ จึงทรง
 ถวายพระนามพระพุทธรูปองคนนว่า “พระนิรันตราย”
 แล้วทรงพระราชดำริห์แบบอย่าง ให้เจ้าพนักงานหล่อ
 พระพุทธรูปนั่งชคส์มาธิเพชร ต่อตามพระพุทธรูปลักษณะ

21/04/2563

TUBC

หน้าตก ๕ นวกง ด้วยทองคำสวมพระพุทธรูปนรินทร์ราย
 องคนนอกชนหนึ่ง แลให้หล่อด้วยเงินได้บริสุทธิเป็นค
 กนอกองค์หนึ่ง แต่องค์ซึ่งหล่อด้วยทองคำนั้นไว้สำหรับ
 ตั้งพระราชพิธีบนโต๊ะเบองขวาแห่งพระแท่นมณฑลใน
 พระราชพิธีต่าง ๆ มีพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์เป็นต้น
 ครั้นภายหลังทรงพระราชดำริว่าพระสงฆ์คณะธรรมยุติ
 กนิกาย ซึ่งพระองค์ได้ทรงสถาปนาแพร่หลายไปชุลย
 มากขึ้น จนผู้มีทรพยมศีรัทธาได้สร้างอารามประสงค์
 ฉะเพาะถวายให้เป็นอาวาสแก่พระสงฆ์ฝ่ายคณะธรรมยุติ
 กนิกายมากขึ้นหลายพระอาราม ถัทธิธรรมวินัยนั้น
 รุ่งเรืองเจริญมากขึ้น ควรจะมีสิ่งซึ่งเป็นสำคัญสำหรับ
 เป็นตระกูลสืบไป ในยมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๓ จึงทรง
 พระกรุณาโปรดฯ ให้ช่างหล่อพระพุทธรูปพิมพ์เดียวกัน
 กับพระพุทธรูปทองเงินซึ่งสวมพระนรินทร์ราย หล่อด้วย
 ทองเหลืองแล้วกาไหล่ทองคำมีเรือนแก้วอยู่เบองหลังตั้ง
 เช่นว่าแล้วข้างต้น ๑๘ พระองค์เท่ากยจำนวนยซึ่งได้เสด็จ

21/04/2563

TUBC

ค่ำรังสิริราชสมบัติ แล้วทรงพระราชดำริว่าจะทรงหล่อ
 ขล่องคพร้อมกษัตริย์พระชนมพรรษาทุกขไป ทรง
 ถวายพระนามพระพุทธรูปเก่าใหม่ว่า พระนรินทรราชทงสิน
 แต่พระพุทธรูปนั้นยังหาได้กาไหล่ทองไม่ พอเสด็จ
 สวรรคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรด ๑ ให้ช่างกาไหล่
 ทองคำพระพุทธรูปทั้ง ๑๘ พระองค์เสร็จบริบูรณ์แล้ว จึง
 พระราชทานไปตามวัดพระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย มี
 วัดบวรนิเวศวิหารเป็นต้น ตามพระบรมราชประสงค์ใน
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วทรง
 สร้างพระราชทานพระอารามหลวงซึ่งเป็นฝ่ายธรรมยุติก
 วัดละองค์ต่อมา

พระพุทธรูปเพชรญาณ

พระพุทธรูปแก้วผลึก	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	ถวายพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน	โปรดให้ทำฐานแลเครื่อง

21/04/2563

TUDC

ประวัติสำหรับพระราชพิธี ถวายพระนามว่า พระพุทธ
 เพ็ชรญาณ

พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต

พระพุทธชนรสีห์

พระพุทธชนรสีห์ขนาดหน้าตักคอกเคษ เป็นพระพุทธรูป
 รูปสี่มอช่างเชียงแสน เดิมประดิษฐานอยู่กับพระพุทธรูป
 อื่น ๆ หลากพระองค์ด้วยกันในพระวิหารหลวงวัด
 พระสิงห์ เมืองนครเชียงใหม่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมพระกำแพงราชานุภาพ เมื่อดำรงพระยศเป็นเสนาบดี
 กระทรวงมหาดไทย เสด็จขึ้นไปตรวจราชการถึง
 เมืองเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ ทอดพระเนตรเห็นพระ
 ลักษณงาม จึงตรัสขอเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เมื่อ
 ยังเป็นอุปราชรั้งราชการเมืองเชียงใหม่ เชิญลง
 มาบูรณะปฏิสังขรณ์ไว้สำหรับทรงสักการบูชา เมื่อ

พ.ศ. ๒๔๔๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ทรงสร้างวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม มีพระ
 ราชประสงค์จะใคร่ได้พระพุทธรูปโบราณที่มีลักษณะงาม
 สำหรับตั้งในการเปรียญซึ่งกะว่าจะทรงสร้างใหม่ มี
 พระราชดำรัสสั่งให้กรมพระตำรงราชานุภาพทรงสืบหา
 กรมพระตำรงราชานุภาพจึงกราบทูลถึงพระพุทธรูป ที่
 ได้ทรงเชิญมาจากเมืองเชียงใหม่ เสด็จไปทูลพระ
 เนตรก็ชอบพระราชหฤทัย จึงโปรดให้แห่ไปประดิษฐาน
 ไว้ณพลับพลาสวนดุสิต ถวายพระนามว่า พระพุทธรูป
 นรสีห์ ครั้นการสร้างพระอุโบสถ (ชั่วคราว) ในวัด
 เบญจมบพิตรแล้วถึงเวลาจะผูกพัทธสีมา ทรงพระราช
 ดำริว่า พระพุทธรูปนรสีห์ เป็นพระพุทธรูปอันมีพระพุทธรูป
 ลักษณะงามยิ่งนัก จะหาเสมอเหมือนได้โดยยาก จึง

ไปรตฯ ให้แห่มาประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดเบญจม
 ขพิตร มีมหกรรมสมโภชเนื่องด้วยการผูกพัทธสีมา
 ๗ วัน เมื่อวันที่ ๓๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ ทรงบัญชา
 พระบรมสารีริกธาตุในพระศกด้วย พระพุทธรูป
 ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถชั่วคราว จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๔
 การสร้างพระอุโบสถวัดเบญจมขพิตรสำเร็จ ไปรตให้
 หล่อจำลองพระพุทธรูปชินราชวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมือง
 พิษณุโลกมาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ
 แล้ว จึงไปรตให้เชิญพระพุทธรูปไปประดิษฐานไว้
 ในพระที่นั่งอัมพรสถาน ณพระราชวังดุสิต

พระชัยนวรคัย

พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระขัตติสมาธิเพื่อชরণอตาลิขิต
 อย่างพระชัย ผมอช่างชาวประเทศลานนา (เชียงใหม่
 หรือเชียงใหม่) หล่อแต่โบราณ หน้าตักศอกเศษ

เปนของแปลก เจ้าแก้วเนาวรัฐ เจ้านครเชียงใหม่
 เมื่อยังเปนเจ้าอุปราชวังราชการนครเชียงใหม่ เชิญลง
 มาถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ โปรดให้ตกแต่งแลทำตาลขยัตรลงยา
 ถวาย แลว่ามีงานฉลองเสร็จแล้ว ประคิษฐานไว้ในพระ
 ทนงอมพรสถาน

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระบรมราชวัง

พระพุทธรูปหินดี หล่อหุ้มทอง สมาน

เรื่องตำนานของพระพุทธรูปหินดีนี้ว่า เมื่อพระเจ้ากรุง
 ลังกาองค์ ๓ ทรงสร้างชนวนไว้ พระเจ้านครศรีธรรมราช
 ไปขอมาถวายสมเด็จพระร่วง (รามราช) พระเจ้ากรุง
 สุโขทัย ๆ ทรงปฏิบัติบูชาหลายรัชกาล จนสมเด็จพระ
 พระบรมราชาธิราชที่ ๓ กรุงศรีอยุธยาได้เมืองสุโขทัย

เปนเมืองชน ^๕ จึงเชิญพระพุทธรูป ^๕ หิงค์ลงมาไว้ในกรุง
 ครัวอยุธยา ^๕ อยู่ใต้หน้า ^๕ ยหนึ่งพระมเหษี ^๕ คิคอบาย ^๕ ทูลขอ
 ให้พระยาญาณคิ ^๕ คีผู้ ^๕ เปนบุตร ^๕ ไปไว้ณเมือง ^๕ กำแพงเพชร
 อยู่ ^๕ นั้น ^๕ ไม่ ^๕ ช้า ^๕ พระยามหาพรหม ^๕ เจ้าเมือง ^๕ เชียงราย ^๕ ยก
 กองทัพ ^๕ มา ^๕ ที่เมือง ^๕ กำแพง ^๕ เพชร ^๕ พระยาญาณคิ ^๕ คี ^๕ ผู้ ^๕ ไม่
 ใต ^๕ ย ^๕ อม ^๕ เปน ^๕ ไม ^๕ คี ^๕ พระยามหาพรหม ^๕ จึง ^๕ ขอ ^๕ พระพุทธรูป ^๕ หิงค์
 ไป ^๕ ไว้ ^๕ ณ ^๕ เมือง ^๕ เชียง ^๕ รាយ ^๕ ต่อ ^๕ มา ^๕ พระยามหาพรหม ^๕ เกิด ^๕ วิ ^๕ ฆา ^๕ ท
 ก ^๕ ภัย ^๕ พระ ^๕ เจ้า ^๕ แส ^๕ น ^๕ เมือง ^๕ มา ^๕ เจ้า ^๕ นคร ^๕ เชียง ^๕ ใหม่ ^๕ ผู้ ^๕ เปน ^๕ หลาน
 พระ ^๕ เจ้า ^๕ แส ^๕ น ^๕ เมือง ^๕ มา ^๕ ยก ^๕ กอง ^๕ทัพ ^๕ ไป ^๕ ตี ^๕ ใต้ ^๕ เมือง ^๕ เชียง ^๕ รាយ
 จึง ^๕ เชิญ ^๕ พระพุทธรูป ^๕ หิงค์ ^๕ ลง ^๕ มา ^๕ ภัย ^๕ พระ ^๕ แก้ว ^๕ มรก ^๕ ต ^๕ ด้วย ^๕ กัน
 พระพุทธรูป ^๕ หิงค์ ^๕ อยู่ ^๕ มา ^๕ ใน ^๕ เมือง ^๕ เชียง ^๕ ใหม่ ^๕ จน ^๕ สม ^๕ เจริ ^๕ พระ
 นารายณ์ ^๕ มหาราช ^๕ เสด็จ ^๕ ไป ^๕ ตี ^๕ เมือง ^๕ เชียง ^๕ ใหม่ ^๕ ใต้ ^๕ เม ^๕ อ ^๕ ย
 ชาติ ^๕ พ.ศ. ^๕ ๒๒๐๕ ^๕ จึง ^๕ เชิญ ^๕ พระพุทธรูป ^๕ หิงค์ ^๕ ลง ^๕ มา ^๕ กรุง
 ครัวอยุธยา ^๕ ประ ^๕ คิ ^๕ ช ^๕ ฐาน ^๕ ไว้ ^๕ ใน ^๕ วัด ^๕ พระ ^๕ ศรี ^๕ สรร ^๕ เพ็ ^๕ ช ^๕ ญ

21/04/25๖3

TUDC

พระพุทธรูปสี่หิ้งค์อยู่ในกรุงศรีอยุธยาต่อมาตลอด ๑๐๕ ปี
จนเสียพระนครแก่พม่าข้าศึก สมัยนั้นชาวเชียงใหม่
ยังเป็นพวกพม่า จึงเชิญพระพุทธรูปสี่หิ้งค์กลับไปไว้
เมืองเชียงใหม่

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ ไทยได้
มณฑลภาคพายัพกลับมาเป็นของไทย แต่ในสมัย
นั้นผู้คนร่อยหรอไม่พอจะตั้งรักษาเมืองเชียงใหม่ไว้ต่อสู้
พม่าได้ ต้องทิ้งเมืองเชียงใหม่ให้ร้าง คงรักษาแต่
เมืองนครลำปางเป็นที่ยืนอยู่คราว ๑ สมเด็จพระบวรราช
เจ้า มหาสุรสิงหนาท ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระพุทธรูป
สี่หิ้งค์เคยเป็นพระพุทธรูปสำคัญในกรุงศรีอยุธยา โดย
มีตำนานตั้งแสดงมา จึงได้โปรดให้เชิญลงมาตั้ง

กรุงเทพฯ เมื่อบณะ พ.ศ. ๒๓๓๘

21/04/2563

TUDC

วัดพระเชตุพน

ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสร้างวัด
 โพลารามให้เป็นพระอารามใหญ่สำหรับพระนคร ทรง
 ชื่อนานนามว่าวัดพระเชตุพน ๗ เมื่อสร้างขึ้นในรัชกาล
 ที่ ๓ นั้น พระอุโบสถแลพระวิหารทิศ วิหารคด พระ
 ระเบียงแผนผังเป็นอย่างปรากฏอยู่ทุกวันนี้ (วิหาร
 พระนอน หอไตร สวนไม้ค้อ แลสระเก็บของสร้างใน
 รัชกาลที่ ๓ แต่พระอุโบสถชั้นแรกเหมือนอย่างพระ
 อุโบสถวัดสระเกศ (พังสร้างใหม่ใหญ่โตในรัชกาล
 ที่ ๓) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 ทรงเลือกหาพระพุทธรูปปางมัสม ควรเป็นพระประธาน
 พนมอยู่ทิวคศาสดาหน้า (คือซึ่งชื่อนานนามภายหลัง
 ว่าวัดมหาสุวรรณ อยู่ในแขวงจังหวัดธนบุรีบัดนี้) ไปรค

ให้เชิญมาเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน
 แลครั้งนั้น ทรงพระราชปรารภถึงพระพุทธรูปหล่อด้วย
 โลหะซึ่งทอดทิ้งปรักหักพังอยู่ตามวัดทางหัวเมือง ฝ่าย
 เห็นมีย่อยมาก จึงโปรดฯ ให้เชิญเข้ามาบรรจุปฏิสังขรณ์
 เป็นจำนวน ๑๒๔๘ พระองค์ ทรงเลือกที่เป็นพระสำคัญ
 แลมีพระลักษณะงาม ประดิษฐานเป็นพระประธานตาม
 พระวิหารทิศ แลพระอุโบสถเก่าซึ่งแปลงเป็นการเปรียญ
 นอกจากนั้นตั้งเป็นพระระเบียงวัดพระเชตุพนข้าง ส้มเค็ญ
 พระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท ทรงรับไปปฏิสังขรณ์
 ประดิษฐานไว้ในวัดมหาธาตุข้าง เจ้านายข้าราชการ
 แลพระสงฆ์รับไปปฏิสังขรณ์เป็นพระประธานตามวัดซึ่ง
 สร้างขึ้นในกรุงเทพ ฯ นาน มีเรื่องตำนานมาดังนี้

อนึ่งพระพุทธรูปสำคัญที่ประดิษฐานไว้ในวัดพระ

๒๑/๐๔/๒๕๖๓ TUDC
 เชตุพน เข้าใจว่าพระนามเป็นของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถวายเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ทั้งนี้
 เว้นแต่พระโลกนาถมีพระนามมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา
 กับพระพุทธเทวปฏิมากร ถวายพระนามเมื่อในรัชกาล
 ที่ ๑ จะกล่าวเฉพาะพระพุทธรูปสำคัญซึ่งมีพระนาม
 ปรากฏ แลยังประดิษฐานอยู่ในวัดพระเชตุพน คือ

พระพุทธเทวปฏิมากร

พระพุทธเทวปฏิมากร เป็นพระประธานอยู่ในพระ
 อุโบสถ ปางทรงนั่งสมาธิ หน้าตัก ๕ ศอกคืบ ๔ นิ้ว
 เกิมเป็นพระประธานอยู่ที่วัดศาลาสี่หน้า แขวงจังหวัด
 ธนบุรี

พระพุทธรุศาสตร์ดา ฯ

พระพุทธรุศาสตร์คามหากุณาธิคุณ สุนทรธรรมทาน
 บราณสคตยพิตร ปางมารวิชัย หน้าตัก ๕ ศอก พระ
 ประธานในพระอุโบสถเกิม คือการเปรียญในบัดนี้

พระพุทธมารวิชัย ๑

พระพุทธมารวิชัย อภัยปรชัณย์ อัครพฤกษ โพิธิ
ภีรมย์ อภิสัมพุทธชพิตร ประดิษฐานเป็นพระประธาน
อยู่ในพระวิหารทิศตะวันออกเฉียงออกด้านหน้า หล่อด้วยนาก เติม
อยู่ทั่วทิศเขาคันทรเมของสุวรรณคโลก หน้าตัก ๓ ศอกคืบ

พระพุทธโลกนาถ ๑

พระพุทธโลกนาถ ราชมหาสมมตวงศ์ องค์อนันต
ญาณสัพพิญญ สยมภพุทธชพิตร ประดิษฐานเป็นพระ
ประธานในพระวิหารทิศตะวันออกเฉียงออกด้านหลัง เป็นพระยืน
สูง ๒๐ ศอก เชิญมาแต่วัดพระศรีสรรเพชญ์กรุงศรี
อยุธยา

พระพุทธชินราช ๑

พระพุทธชินราช วิไลภัสสรรมจักร อัครปฐมเทศนา
นราสภชพิตร ปางเทศนาธรรมจักร (ที่จริงเป็นพระ

ปางมารวิชัย แต่เห็นจะด้วยเหตุประดิษฐานพระปฐม

วัดคยทั้ง ๕ ไว้ด้วย จึงเรียกปางเทศนารธรรมจักร)

ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหารทิศใต้ด้านหน้า

เชิญมาแต่กรุงศรีอยุธยา แต่เดิมจะอยู่วัดไหนหาปรากฏ

ไม่ หน้าตัก ๔ ศอก ๕ นิ้ว (मुखด้านหลังประดิษฐาน

พระมารวิชัยขนาดเดียวกัน แต่ไม่ปรากฏในศิลาจารึก

ว่าเชิญมาแต่ไหน)

พระพุทธรูปหินสีห์ ๆ

พระพุทธรูปหินสีห์มุนีนาถ อโรคยาศานยลสังกั อุตตง

ทิศภาคหน้าปรก ทิลกขพิตร ประดิษฐานเป็นพระ

ประธานในพระวิหารทิศตะวันตกด้านหน้า หน้าตัก ๓ ศอก

คืบ ๔ นิ้ว เชิญมาแต่เมืองลพบุรี (मुखด้านหลัง

ประดิษฐานพระมารวิชัย แต่ไม่ปรากฏในศิลาจารึก)

พระพุทธปาณีไลย ๗

พระพุทธปาณีไลย ภริณีไตรวิเวก เอกจาริกสมาจาร
 วิมุติญาณบพิตร ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหาร
 ที่คั่นหน้ามุขค้ำหน้า เป็นพระพุทธรูป ซึ่งโปรดให้หล่อ
 ขึ้นใหม่ สูง ๘ ศอกคืบ ๕ นิ้ว (มุขค้ำหลังประดิษฐาน
 พระมารวิชัย แต่ไม่ปรากฏในศิลาจารึก)

วัดสุทัศน์

พระศรีสากยมุนี

พระศรีสากยมุนี พระประธานในพระวิหารหลวงวัด
 สุทัศน์เทพวราราม เป็นพระหล่อด้วยโลหะหน้าตักกว้าง
 ๓ วา ๑ คืบ ใหญ่กว่าพระพุทธรูปหล่อองค์อื่นซึ่งปรากฏ
 อยู่ในประเทศสยามนี้ เดิมเป็นพระประธานอยู่ในพระ
 วิหารหลวงวัดมหาธาตุเมืองสุโขทัย หล่อแต่ครั้ง

กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงครองกรุงสุโขทัย ครั้นจำเนียร
 กาลนานมาพระวิหารหลวงหักพัง พระพุทธปฏิมาต้อง
 ตากแดดกรำฝนจนชำรุดลง พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลก จึงดำรัสสั่งให้เสนาบดีย้ายลงมากรุงเทพฯ
 ทรงพระราชดำริให้สร้างพระอารามมีพระวิหารใหญ่อย่าง
 วิหารพระเจ้าพนัญเชิงที่พระนครศรีอยุธยา ประดิษฐาน
 ไว้กลางพระนคร มีเรื่องที่เสนาบดีพระพุทธรูปพระองค์
 ลงมาปรากฏอยู่ในหนังสือความทรงจำ ๗ ซึ่งทรงพระ
 ราชวิจารณ์ดังนี้ “พระโองการรับสั่งให้สร้างวัดขึ้นกลาง
 พระนคร ให้สูงเท่าวัดพนัญเชิง ให้พระพิเรนทรเทพขึ้น
 ไปรับพระใหญ่ณเมืองสุโขทัย ชลอเลือนลงมากรุง ๗
 ประทับท่าสมโภช ๗ วัน ๗ คืน ๖ วัน ๑๕ ค่ำ ยก
 ทรงเลือนชกตามทางสถลมารค พระโองการตรัสให้แต่ง
 เครื่องนมัสการพระทุกหน้าวัง หน้าบ้าน ร้านตลาดจนถึง
 ที่ ประชวรอยู่แล้วแต่ทรงพระอุสาหะเพิ่มพระบารมี หวัง

ที่หนอง โปธิญาณจะ ไปรคัสต์ว์ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
 เสกข์ พระราชดำเนียร ตาม กระบวรแห่ง พระหาทรง ฆลของ
 พระบาทไม่ จนถึงพลขพลเสกข์ชนเชพลาต เจ้าฟ้า
 กรมขุนกษัตริย์พระองค์ไว้ * * * ยกพระชนกแล้ว
 เสกข์กลับ ออกพระโอบยู่เป็นที่สุคเพียงไต่ยกพระชนก
 ทลนธระเท่านั้น” ในรัชกาลที่ ๑ เพียงไต่เชิญพระชน
 กตั้งไว้ ยังมีไต่สร้างพระวิหาร ๆ ลงมือสร้างในรัชกาล
 ที่ ๒ แต่จะสร้างไต่เพียงไต่หาปรากภูชิตไม่ ปรากภู
 แต่ว่ายานประตูพระวิหาร ซึ่งจำหลักลายอนวัจิตรนั้น
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระ
 ราชดำริห์ แลไต่เริ่มจำหลักด้วยพระหัตถ์ มีปรากภู
 ชิตในหนังสือความทรงจำ ๆ ดังน “แล้วทรงพระดำริห์
 ให้ช่างเขียนเส้นลายยานประตูวัดพระใหญ่ยกเข้าไป ทรง
 พระศรัทธาลงลายพระหัตถ์ สลักภาพกษัตริย์ กรมหมื่นจิตร
 ภาคิ” วัดสุทัศน์เทพวรารามมาสร้างสำเร็จแล้วบริบูรณ์
 ในรัชกาลที่ ๓

พระพุทธศรีโลกเชษฐ

พระพุทธศรีโลกเชษฐ พระประธานในพระอุโบสถ
 วัดสุทัศน์เทพวราราม หน้าตัก ๓๐ ศอก ๘ นิ้ว พระบาท
 สมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้กรมหมื่นนรสิงค
 ทริภักย์หล่อขึ้นใหม่เมื่อในรัชกาลที่ ๓

วัดอรุณราชวราราม

พระพุทธธรรมิกราช

พระพุทธธรรมิกราช พระประธานในพระอุโบสถ
 วัดอรุณราชวราราม หล่อในรัชกาลที่ ๒ กล่าวกันว่า
 พระพักตร์เป็นฉพระหัตถ์พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธเลิศ
 หล้านภาลัยทรงบนหุ่น

พระพุทธนฤมิต

พระพุทธนฤมิต เป็นพระยืนทรงเครื่อง ประดิษฐาน
 อยู่ที่ขมุขกหน้าพระอุโบสถวัดอรุณ พระบาทสมเด็จ ฯ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างจำลองจากพระพุทธรูป
 รูปฉลองพระองค์ในหอพระสุราลัยพิมาน โดยมีพระราช
 ประสงค์จะเชิญไปประดิษฐานไว้ที่ขุขันธ์ แต่ยังไม่
 ใดเชิญไปไม่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว โปรดให้เชิญไปประดิษฐานเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘

วัดบวรนิเวศวิหาร

พระพุทธชินสีห์

พระพุทธชินสีห์ หน้าตัก ๕ ศอกคืบ ๗ นิ้ว สร้าง
 คราวเดียวกับพระพุทธชินราช เป็นพระพุทธรูปสำคัญ
 ในหัวเมืองฝ่ายเหนือพระองค์หนึ่ง ประดิษฐานอยู่ในพระ
 วิหารทิศเหนือเขตพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก
 สันกาลนาน จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ พระวิหารชำรุด
 ซุกไซม ไม่มีใครปฏิสังขรณ์ สมเด็จพระบวรราชเจ้า

๑ เรื่องสร้างรวมอยู่ในตำนานพระพุทธชินราชเมืองพิษณุโลก

มหาคักกิพลเสพย์ จึงโปรดให้เชิญลงมาประดิษฐานไว้
 ณวัดบวรนิเวศ เมื่อขลุ พ.ศ. ๒๓๗๒ เติมพระอุโบสถ
 ทำเป็นจตุรมุข ประดิษฐานพระชินสีห์ไว้มุขหลัง ครั้น
 เมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาคักกิพลเสพย์สวรรคต
 แล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรง
 ผนวชอยู่ เสด็จมาครองวัดบวรนิเวศ จะทรงสร้างพระ
 เจดีย์ จึงทูลขออนุญาตแก่พระบาทสมเด็จพระนั่ง
 เกลาเจ้าอยู่หัว เชิญพระพุทธรูปชินสีห์ย้ายมาไว้เป็นพระ
 ประธานในพระอุโบสถ แล้วรวมมุขหลังสร้างพระเจดีย์
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเคารพ
 นบถอพระพุทธรูปชินสีห์มาก ครั้นทรงผนวชอยู่ได้ โปรด
 ให้กาไหล่พระรัศมีพระพุทธรูปชินสีห์ด้วยทองคำ แลฝัง
 พระเนตร ฝังเพชรที่พระอุณาโลมแล้วขุดทองทั้งพระ
 องค์ เมื่อขลุ พ.ศ. ๒๓๘๒ ครั้นเสด็จเถลิงถวัลยราช
 สมบัติแล้ว โปรดให้แผ่ทองคำลงยาราชาวชิระกับ
 พระรัศมี ถวายฉัตรตาศ ๘ ชั้น ถวายผ้าทรง

สพักพาด ต้นไม้ทองเงินเมื่อขุกุญ พ.ศ. ๒๓๙๕ ถึง
 พ.ศ. ๒๓๙๘ ไปรด ๆ ให้หล่อฐานถ้วยทองสัมฤทธิ์ยี่ค
 ทองใหม่ทั้งองค์ทั้งฐาน มีการสมโภช ๕ วัน ครั้น
 พ.ศ. ๒๔๐๙ เสด็จนมัสการแลสมโภชพระพุทธชินราช
 ที่เมืองพิษณุโลกเสด็จกลับแล้วสมโภช พระพุทธชินสีห์
 ถ้วย ในคราวนั้นถวายพระอำมรงค์หยกสวมนิ้วพระอังกู
 ษาย แลถวายเงิน ๕๐ ชั่ง

พระศาสดา

พระศาสดาหน้าตัก ๔ ศอกคืบ ๘ นิ้ว เป็นพระพุทธรูป
 สร้างคราวเดียวกับพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์
 ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารทิศใต้วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
 เมืองพิษณุโลกสันกาลนาน กล่าวกันว่าเจ้าอธิการสงฆ์
 องค์ ๑ (เห็นว่าทั้งคร่ำแคคฝนอยู่ด้วยพระวิหารชำรุด
 หักพังไม่มีผู้ปฏิสังขรณ์) เชิญพระศาสดาลงมาไว้ที่

๒๑/๐-๙ ๒๕๕๕ เรื่องสร้างมีในตำนานพระพุทธชินราช เมืองพิษณุโลก

วัดบางอ้อข้าง ทางแม่น้ำอ้อมแขวงจังหวัดนนทบุรีก่อน
 จะเป็นในรัชกาลที่ ๒ หรือที่ ๓ ไม่แน่ ครั้นนั้นสมเด็จพระ
 เจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ปฏิสังขรณ์วัดประตูคลอง
 บางหลวง ขอเชิญพระศาสดาไปตั้งเป็นพระประธานที่
 วัดนั้น ครั้นต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
 เจ้าอยู่หัว โปรด ๗ ให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดสระเกศ
 ทรงทราบว่าพระพุทธรูปยืนองค์ใหญ่ ซึ่งปรากฏพระนาม
 ว่า พระอัญญาสาร วัดวิหารทองเมืองพิษณุโลก วิหาร
 ซ้ำรุดต้องชำรุดผ่นอยู่ จึงโปรด ๗ ให้สร้างพระวิหาร
 ใหญ่ขึ้นที่วัดสระเกศ แล้วโปรด ๗ ให้เชิญพระอัญญาสาร
 จากเมืองพิษณุโลกมาประดิษฐานในพระวิหารนั้น เห็น
 จะไต่ทรงพระราชดำริถึงพระศาสดา ว่าเป็นพระสำคัญ
 อยู่เมืองพิษณุโลกก่อน ควรจะเชิญมาไว้ในพระวิหาร
 วัดสระเกศกับพระอัญญาสารด้วยกัน จึงโปรด ๗ ให้แก้
 พระวิหารกันเป็น ๒ ห้อง อย่างวิหารพระโลกนาถ
 วัดพระเชตุพน แต่ครั้นเมื่อตั้งพระอัญญาสารแล้ว จึง

ปรากฏว่าที่ตั้งพระกระชั้นประคูนัก แลดูพระไม่เห็น
 หนัก จึงมิได้เชิญพระศาสดามา มีแต่ฐานชุกชีสำหรับ
 ตั้งพระเท่านั้นพระศาสดา ทำไว้ในพระวิหารว่างอยู่
 (จนในรัชกาลที่ ๕ จึงโปรดฯ เชิญพระประธานวัดกุสุมา
 เก้าไปตั้งไว้)

ถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระศาสดาเป็น
 พระพุทธรูปในพระอารามหลวงมาแต่โบราณ ไม่ควร
 จะอยู่ในวัดอื่น จึงโปรดฯ ให้เชิญมาประดิษฐานไว้ที่มุข
 หน้าพระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม เมื่อเดือน ๔ แรม
 ๓๐ ค่ำ บันลุล พ.ศ. ๒๓๙๖ ต่อมาทรงพระราชดำริเห็นว่า
 พระศาสดากับพระพุทธรูปอื่นที่เคยประดิษฐานอยู่ในพระ
 อารามเดียวกันณเมืองพิษณุโลก จึงโปรดฯ ให้สร้าง
 พระวิหารขึ้นในวัดบวรนิเวศ แล้วเชิญพระศาสดาจาก
 วัดสุทัศน์^{๕๖๓} ไปประดิษฐานไว้ในพระวิหารนั้น เมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๐๖

พระโต

พระประธานองค์ใหญ่ วัดบวรนิเวศ หน้าตัก ๘ ศอก
 ๓๓ นิ้ว เป็นพระพุทธรูปโบราณ เดิมประดิษฐานอยู่ที่
 วัดสุพานเมืองเพชรบุรี ราษฎรเรียกกันว่าพระโต
 สมเด็จพระบรมราชาเจ้า มหาคักติพลเสพย์ โปรดให้
 เชิญมาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดบวร
 นิเวศ แต่สันนิษฐานว่าเมื่อเชิญมานั้น เห็นจะชำรุด
 ซดไส้มากถึงหกพัง ได้มาแต่เป็นส่วน ๆ มาประกอ
 ยเข้าเป็นพระองค์ ลักษณะเป็นฝั่มอช่างกรุงเทพ ๆ
 โดยมาก สังเกตพอรู้ได้แต่เป็นเค้าว่า เดิมเห็นจะเป็น
 ลักษณะพระขอม

พระไสยา

พระไสยา (พระเจ้าเข้านิพาน) ยาวแต่พระบาท
 ถึงพระจุฬา ๖ ศอกคืบ ๕ นิ้ว เป็นพระศิลาโบราณครึ่ง
 ราชวงศ์พระร่วงครองกรุงสุโขทัย พระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด ๗ ให้เชิญมาแต่เมือง
 สุโขทัยครึ่งยังทรงผนวช ลักษณะงามกว่าพระไสยาองค์

อินทังสน์ ประดิษฐานไว้ ในวิหารเดียวกับพระศาสดา
เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
สนพระชนม์ พระราชทานเพลิงแล้ว โปรด ฯ ให้เชิญ
พระอัฐิไปขัญจุไว้ ในฐานพระพุทธรูปไสยาพระองค์
พระพุทธรูปชรัญาน

พระพุทธรูปชรัญาน เป็นพระยืนทรงเครื่องอย่าง
จักรพรรดิราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว โปรด ฯ ให้สร้างขึ้น ทรงพระราชอุทิศถวาย
สมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว โดยฐานที่ได้เคยทรงครองวัดขวรรณิเวศ
บึงทองเสี้ยวแล้วเชิญประดิษฐานไว้ในพระวิหารแก่งด้วย
กันกับพระพุทธรูปชรัญานอัครเศ แล้วมีการสมโภช ๓ วัน
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘

พระพุทธรูปชรัญานอัครเศ

พระพุทธรูปชรัญานอัครเศ เป็นพระยืนคลุมจีวรสอง
พระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ไปรต ๑ ให้สร้างขึ้น ทรงอุทิศถวายสมเด็จพระมหา
 สมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ พระบรมราช
 อุบายยาจารย์ ประดิษฐานไว้เหนือทบัญฑูพระอังคาร
 ที่ในพระวิหารเก๋ง เสด็จมพระเกียรติทรงครองวัด
 ขวณิเวศด้วย

พระสมุทรรินนาท

พระสมุทรรินนาท พระยันทามสมุทรรหล่อด้วยทอง
 สัมฤทธิ์ชดแต่เกลี้ยง พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างเมื่อครั้งทรงผนวชเป็นสามเณร
 ใน พ.ศ. ๒๔๐๘ ประดิษฐานไว้ที่พระยันทามอันเป็นที่เสด็จ
 ประทับ แลสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศว
 ริยาลงกรณ์ ถวายพระนามว่า พระสมุทรรินนาท
 เพราะเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงหล่อพระพุทธรูปพระองค์นี้ด้วยทองกล่องซึ่ง ตก ทับ
 นายบัวรุ่งราชขัตตมาลย์ เมื่อตามเสด็จทะเลในรัชกาลที่ ๔
 ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ

เถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว โปรด ฯ ให้กาไหล่ทองแล
จารึกความไว้ที่ฐานพระพุทธรูป

วัดราชโอรส

พระพุทธรอนันตคุณ อคฺลยบพิตร

พระพุทธรอนันตคุณพระประธานวัดราชโอรส พระ
บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหล่อขึ้นใหม่
แต่เมื่อยังเป็นกรม ครองทรงพระบรมหาราชโอรสแต่เมื่อ
ยังชื่อว่าวัดจอมทองในรัชกาลที่ ๒

วัดราชประดิษฐ

พระพุทธรสีหังคปฎิมากร

พระพุทธรูปพระองค์นี้ หล่อจำลองจากพระสีหังค
ซึ่งประดิษฐานอยู่ในพระที่นั่งพุทธไสยวรรรย์ ในพระบรม
ราชวัง เมื่อในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดำรัสเกล้าว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
 เมื่อทรงสร้างวัดราชประดิษฐาน มีพระราชประสงค์จะ
 ใคร่เชิญไปตั้งเป็นพระประธาน แต่ทรงพระราชดำริเห็นว่า
 พระพุทธศาสนาประดิษฐานอยู่บนพระที่นั่งในพระราชวัง
 แล้ว ไม่ควรจะเชิญไปไว้ที่วัด จึงโปรดเกล้าฯ ให้
 ถวายอย่างเท่าพระองค์หล่อชนใหม่กาไหล่ทอง แล้ว
 เชิญไปประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ

วัดราชบพิธ

พระพุทธอังคีรส

พระพุทธรูปพระองค์หน้าตัก ๒ ศอก ๖ นิ้ว พระบาท
 สวมเศียร ๑ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้หล่อ
 ชนเมื่อทรงสถาปนาวัดราชบพิธ กาไหล่ทองคำทั้งพระ
 องค์ โปรดให้แห่ไปประดิษฐานเป็นพระประธานใน
 พระอุโบสถ เมื่อวันที่พฤหัสบดี เดือน ๓๐ ขึ้น ๓๐ ค่ำ

บวอก พ.ศ. ๒๔๓๕

วัดเบญจมบพิตร

พระพุทธชินราช

พระพุทธชินราช หน้าตัก ๕ ศอกกศย ๕ นิ้วมเคษ
 ในรัชกาลท ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่
 หัว ทรงสร้างวัดเบญจมบพิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒
 ทรงพระราชดำริให้พระพุทธรูปที่จะตั้งเป็นพระประธาน
 ในพระอุโบสถ ทรงเห็นว่าพระพุทธชินราชมีลักษณะงาม
 สมควรเป็นพระประธานได้ แต่ครั้งจะไปรดฯ ให้เชิญ
 ลงมา ก็ทรงเห็นว่าราษฎรชาวมณฑลฝ่ายเหนือที่เคย
 สักการบูชาจะพากันโทมนัส จึงไปรดฯ ให้ช่างจำลอง
 ถ้ายแบบพระพุทธชินราชใหม่ ได้เสด็จขึ้นไปสมโภช
 พระพุทธชินราช และทรงเททองพระปฏิมากรองค์ใหม่
 เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ เสร็จแล้วไปรดฯ ให้เชิญ
 ลงมาตกแต่งที่โรงหล่อ (คือกระทรวงมหาดไทยใน
 บัดนี้) สำเร็จเรียบร้อยแล้วไปรดฯ ให้แห่มาประดิษฐาน
 เป็นพระประธานในพระอุโบสถ เมื่อวันที่ ๓๓ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๔๔ ทรงถวายส่วยส่วยเคืองราชอิศริยา
ภรณ์ นพรัตนราชวราภรณ์ เป็นพุทธบูชา ทรงพระ
หัตถ์พระพุทธชินราช ปีคทองแล้วมีการสมโภช ๓ วัน
พระสักยสิงห์

พระสักยสิงห์ เป็นพระพุทธรูปโบราณเดิมอยู่เมือง
เชียงใหม่ ครองพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงสร้างวัดเขมยุมยพิตร ทรงพระราชดำริให้
ให้สร้างพระระเบียงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปฝีมือ
ช่างต่าง ๆ จึงโปรดให้สืบหาพระพุทธรูปโบราณตาม
หัวเมือง ได้พระพุทธรูปเชิญมาแต่มณฑลพายัพหลาย
องค์ด้วยกัน พระองค์ทรงพระราชดำริว่า ลักษณะ
งามยิ่งพระองค์ ๓ จึงโปรดให้หล่อฐานเพิ่มขึ้นชั้น ๓
ทรงถวายพระนามว่า พระสักยสิงห์ ได้โปรดให้แห่ไป
ประดิษฐานไว้ที่วัดเขมยุมยพิตร มีงานสมโภชพร้อม

พระหริภุชชัยโพธิสัตว์

พระหริภุชชัยโพธิสัตว์ ทำเป็นพระทรงเครื่องอย่าง
 เหนือ หน้าตักคอกเคษ เติมอยู่วัดเจตีย์หลวงเมือง
 ลำพูน มีเรื่องตำนานเหมือนอย่างพระสักยสิงห์

พระพุทธรูปสี่หน้า

พระพุทธรูปสี่หน้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้หล่อจำลองตามแบบพระพุทธรูปสี่
 ประคิษฐานไว้ ณ การเปรียญ (พระที่นั่งทรงธรรม) เมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๔๓ ภายหลังย้ายไปประดิษฐานไว้ในพระวิหาร
 สี่หน้า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗

วัดสระเกษ

พระอัญญาจารย์ ศรีสุคตทศพลญาณบพิตร

พระอัญญาจารย์ เป็นพระย่นองค์ใหญ่ สูง ๕ วา
 ๒๑/๐๔/๒๕๖๓ ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์วัดสระเกศ ทรง
สร้างพระวิหารใหญ่หลัง ๑ แล้วโปรดให้เชิญพระ
อัฐิสารสซึ่งประดิษฐานอยู่ในวัดวิหารทองเมืองพิษณุโลก
มาประดิษฐานไว้จะเป็นประโยชน์ไม่แน่ สันนิษฐานว่า จะเป็น
ในคราวเดียวกับสมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาศักดิพลเสพย์
เชิญพระพุทธรูปหินสีห์มาไว้วัดขจรนิเวศ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒
เพราะมาจากเมืองพิษณุโลกด้วยกัน จึงหลวงเชิญมา
องค์ ๑ ให้นำเชิญมาองค์ ๑

วัดกัลยาณมิตร

พระพุทธรูปรัตนนายก

พระพุทธรูปองค์นี้สร้างในรัชกาลที่ ๓ อย่างพระเจ้า
พนัญเชิง กรุงศรีอยุธยา พระวิหารนั้นเป็นของเจ้า
พระยานิกร ขัตตินทรสร้างพร้อม กับสร้างวัดกัลยาณมิตร
พระพุทธรูปเป็นของหลวงสร้างพระราชทาน

วัดสุวรรณาราม

พระศาสดา

พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏเรื่อง แต่พิจารณา
ลักษณะพระพุทธรูป เห็นว่าเป็นฝีมือเดียวกับช่างที่หล่อ
พระศรีสากยมุนี จึงสันนิษฐานว่า จะเชิญมาแต่สุโขทัย
เมื่อในรัชกาลที่ ๑

วัดราชาธิวาส

พระสัมพุทธพรรณี

พระสัมพุทธพรรณีพระองค์นี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ พระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้จำลองถ่ายแบบพระพุทธรูป
พระสัมพุทธพรรณีเดิมของ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ พระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวหล่อขึ้นใหม่ ตั้งพระราชพิธีหล่อที่วัด
ราชาธิวาส ทำพระราชพิธีพุทธาภิเษกที่วัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ทรงตั้งพระราชหฤทัย
จะประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดราชาธิวาสซึ่งได้ทรง

ปฏิสังขรณ์ ยังมีทันใดเชิญไปประดิษฐานก็เสด็จสวรรคต
 ครั้นการเขียนภาพซุ้มพระอุโบสถสำเร็จแล้ว พระบาท
 สมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรด ฯ ให้ให้
 พระสัมพุทธพรรณีไปประดิษฐานเป็นพระประธานในพระ
 อุโบสถ เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

วัดบรมนิวาส

พระทศพลญาณ พระปางมารวิชัย

วัดพิชัยญาติ

พระสีตธารถ

พระพุทธรูปที่เชิญมาจากเมืองเหนือในชั้นหลัง มี
 พระพุทธรูปสำคัญ ๒ พระองค์ พระทศพลญาณ เป็น
 พระประธานวัดบรมนิวาสองค์ ๑ พระสีตธารถเป็นพระ
 ประธานวัดพิชัยญาติองค์ ๑ ปรากฏเรื่องตำนานแต่ว่า
 เชิญลงมาจากเมืองพิษณุโลก แต่จะมาจากวัดไหน
 สืบไม่ไต่ความ พระพุทธรูปทั้ง ๒ พระองค์นี้ พิเคราะห์

คลุกฤษณเป็นมมอช่างกรังกรงสโโขทัย วัดสำคัญในเมือง
 พิชณโลกซึ่งสร้างทนมยมนน มีวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
 ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรชินราช พระพุทธรชินสี่
 พระศาสดา วัด ๑ วัดวิหารทองเป็นที่ประดิษฐานพระ
 อัญชารสซึ่งเชิญลงมาไว้วัดสระเกศวัด ๑ แต่วัดวิหาร
 ทองนมวิหาร ๒ หลังด้วยกัน นอกจากนนมวิหาร
 ประดิษฐานอีกวัด ๑ กยวัดจุฬามณอีกวัด ๑ สันนิษฐาน
 ว่า พระพุทธรูปทั้ง ๒ พระองค์ทักกล่าวมา คงจะเชิญมา
 แต่วัดใดวัดหนึ่งซึ่งกล่าวนามมาแล้ว

วัดราชนัคดา

พระเสรรฐตมมุนี

การสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ มีเรื่องปรากฏว่า เมื่อ
 ในรัชกาลที่ ๓ โปรดให้ขุดแร่ทองแดงที่อำเภอจันทก
 แขวงจังหวัดนครราชสีมา ได้แร่ถลุงเป็นเนื้อทองแดง
 ลงมามาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีพระราชประสงค์จะใช้ทองแดงนั้นให้เป็นประโยชน์แก่อ
 กุลพระศาสนา ก่อน จึงโปรดให้หล่อพระพุทธรูป ซึ่งจะ
 เป็นพระประธานวัดซึ่งทรงสร้างใหม่ ๒ พระอาราม คือ
 วัดราชนันทกา กับวัดเฉลิมพระเกียรติ พระเสวยสุตมมุนี
 เป็นพระประธานวัดราชนันทกา ปรากฏเรื่องในเรื่องพง
 คาวดารรัชกาลที่ ๓ ว่า เมื่อโปรดให้ชักไปยังวัดราช
 นันทกาในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๒๓๘๘ นั้น
 โปรดให้ข้าราชการบอกบุญราษฎรมาช่วยกันชัก ราษฎร
 พากันนิยมยินดีมาเป็นอันมาก ผูกสายเชือกชักถึง ๔ เส้น
 ครั้งนั้นเจ้าพระยามรราช ขุนนาค ซึ่งเคยเป็นตำรวจ
 มาแต่ก่อนเข้าช่วยเป็นผู้บัญชาการชักลากนั้น ขนอยู่
 ขนตะเฒ่าทองคำพระ กับนายงารตำรวจแลทนายอีก ๒ คน
 ครั้นชักพระไปทางถนนเสาชิงช้า ถึงที่จะเลี้ยวออก
 ถนนกำแพงใหญ่ ต้องหยุดคึดตะเฒ่าเลี้ยวออกให้พันค
 เจ้าพระยามรราชลงจากตะเฒ่าบัญชาการให้พนักงานทำ
 การอยู่ พอพระออกมาถึงถนนใหญ่แล้ว เจ้าพระยาม

ราชยังตั้งการผูกเชือกมัทนแล้ว ราษฎรเห็นพระออก
 มาตรงถนนแล้ว แลได้ยินมาลื่อเป็นสำคัญว่าให้ลาก
 กิลากรพร้อมกันตะเฒ่าเลือนมาโดยเร็ว เจ้าพระยายม
 ราชกระโดดขึ้นตะเฒ่าไม่ทัน ด้วยชราอายุถึง ๗๐ ปีเศษ
 พอได้ยินเสียงเขาให้เกรียวชนกั้วงหลยออกมาข้างถนน
 ตะเฒ่ามากกระทบล้มลง ทบตันขาขาข้าง ๑ เพียง
 ตะโพก ทนาย ๒ คนเข้าช่วย ตะเฒ่าก็ทบถกทั้ง ๒ คน
 เจ้าพระยายมราชกับทนายคน ๑ ตายอยู่ในที่นั้น แต่
 ทนายอีกคน ๑ อยู่โคเคื่อนเศษจึงตาย

วัดปริณายก

พระสุรภีพุทธพิมพ์

พระพุทธรูปองค์นี้ เป็นฝีมือแบบช่างเมืองสุโขทัย

หล่อ หน้าตัก ๓ ศอกคืบ ๕ นิ้ว เจ้าพระยาบดินทรเดชา

ที่สมุหนายกจะเชิญมาจากไหนหาปรากฏไม่ เรียกกัน
 มาแต่ก่อนว่า พระสารภี อยู่ที่วัดปริณายก เมื่อพระบาท
 สมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์วัด
 ปริณายกทอดพระเนตรเห็น ทรงพระดำริว่าเป็นพระ
 ลักษณงาม จึงโปรดให้ประดิษฐานไว้เป็นพระประธาน
 ในพระอุโบสถ ถวายพระนามว่า พระสรภีพุทธพิมพ์

วัดพระปฐมเจดีย์

พระสีหิงค์

พระสีหิงค์ พระบาทสมเด็จฯ พระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัวโปรดให้หล่อจำลองจากพระสีหิงค์ ซึ่งประดิษ
 ฐานอยู่ในพระที่นั่งพุทธโศภนาราม ในพระบรมราชวัง
 แต่ขยายขนาดให้ใหญ่ออกไปเป็นหน้าตัก ๒ ศอก ๑๐ นิ้ว
 แล้วโปรดให้หล่อออกไปประดิษฐานไว้ที่ชุมจรนำถพระ
 ปฐมเจดีย์

พระร่วงโรจนฤทธิ์ ศรีอินทราทิตย์ธรรมโฆฬ มหา
 วิชาวุธราชบุชนียบพิตร

พระร่วงโรจนฤทธิ์ ฯ เป็นพระยี่นห้ามสมุทร พระบาท
 สมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จดำรง
 พระยศเป็นสมเด็จฯ พระยุพราช เสด็จตรวจคั่นของ
 โบราณในมณฑลฝ่ายเหนือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ พบ
 พระพุทธรูปชำรุดพระองค์ ๑ จมอยู่ในพนัวิหารวัดโบราณ
 ในเมืองศรีสัชชนาลัย ไปรต ฯ ให้ขุดขึ้นไต่พระเคี้ยว
 พระหัตถ์พระบาทยังที่ไม่ชำรุด มีพระลักษณะงามต้อง
 พระราชหฤทัย จึงไปรตให้เชิญลงมากองเทพ ฯ ครั้น
 เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ จึงไปรตให้ช่างในกรม
 ศิลปากรทำรูปหุ่นขนขผงปฏิสังขรณ์ขึ้นให้บริบูรณ์เต็ม
 พระองค์ ตั้งการพระราชพิธีหล่อทวดพระเชตุพน เมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๕๖ เสร็จแล้วเชิญไปประดิษฐานไว้ในซุ้ม

พระวิหารทิศตรงขึ้นโคใหญ่ทองคำพระปฐมเจดีย์ ทรง
ถวายพระนามว่า พระร่วงโรจนฤทธิ์ ศรีอินทราทิตย์
อรรโฆภาส มหาธีรราชชนิยบพิตร

พระพุทธรูปเมืองพิษณุโลก

พระพุทธรูปสำคัญซึ่งเดิมอยู่เมืองพิษณุโลกมีปรากฏ

๗ พระองค์คือ พระพุทธชินราชพระองค์ ๑ พระพุทธ
ชินสีห์พระองค์ ๑ พระศาสดาพระองค์ ๑ พระเหลอ
พระองค์ ๑ พระพุทธอัญญาส พระยืนใหญ่ องค์ ๑
พระทศพลญาณพระองค์ ๑ พระสิทธารถพระองค์ ๑
มีเรื่องตำนานต่อมาทุกพระองค์ แต่เรื่องตำนานมีอยู่
ในหนังสือพงศาวดารเหนือแต่พระพุทธชินราช พระพุทธ

๑ พระพุทธชินสีห์กับพระศาสดาคู่ที่ตำนานพระพุทธรูปวัดบวร

นิเวศ พระพุทธอัญญาส คู่ที่วัดสระเกษ พระทศพลญาณ

คู่ที่วัดบรมนิวาส พระสิทธารถคู่ที่วัดพิชัยญาติ

ชินสี่^๑ พระคาสตา พระเหลื่อ^๒ เรื่องตำนานกล่าวว่
 ๑
 ๒
 ๓
 ๔
 ๕
 ๖
 ๗
 ๘
 ๙
 ๑๐
 ๑๑
 ๑๒
 ๑๓
 ๑๔
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐
 ๒๑
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

พฤษภศักราช เพ็ญเดือนสี่ ขจอ พ.ศ. ๑๕๙๙ สำเร็จแต่

๒ พระองค์ คือ พระพุทธชินสีห์กับพระศาสดา แต่

พระองค์หนึ่งคือพระพุทธชินราชนั้น หล่อที่แรกทอง

ไม่เคิรโดยปรกติหาสำเร็จไม่ ต้องขึ้นหุ่นใหม่อีกครั้ง

หนึ่ง เทวดาแปลงเป็นปะชามาช่วย ได้หล่อเมื่อ

วันพฤษภศักราช เดือนสี่ ขน ๒ ค่ำ ปีกุญ พ.ศ. ๑๕๐๐

จึงสำเร็จบริบูรณ์ เศษทองที่หล่อพระใหญ่ ๓ พระองค์

เหลืออยู่นั้น หล่อพระพุทธรูปน้อยอีกพระองค์ ๑ เรียก

กันว่าพระเหลือ ประดิษฐานไว้ในวัดพระศรีรัตนมหา

ธาตุเมืองพิษณุโลกทั้ง ๔ พระองค์

ความตามทักกล่าวมาในพงศาวดารเห็นอนั้น เมื่อมา

พิจารณาในชั้นหลัง ใกล้ต่อบัจุบันนี้ ได้หลักฐานแตก

ต่างกันไป จะกล่าวแต่ข้อสำคัญ คือพระเจ้าแผ่นดิน

ซึ่งทรงพระนามว่า พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก หรือ

ซึ่งทรงอานุภาพเช่นเดียวกัน ในพงศาวดารเมืองเข็ยง

ราชแถมเมืองเชียงแสนหามิใหม่ อีกประการหนึ่งความ
 ปรากฏในศิลาจารึกว่า เมืองพินธุโลถนั้น เดิมเรียก
 ว่าเมืองสองแคว เมื่อครั้งพระเจ้ารามคำแหงมหาราช
 เสวยราชย์ณกรุงสุโขทัยราว พ.ศ. ๑๘๒๐ ยังเป็นแต่
 หัวเมืองชนมได้เป็นเมืองลูกหลวง อีกประการ
 หนึ่งลักษณะพระพุทธรูป ๓ พระองค์นั้น เป็นแบบอย่าง
 ช่างเชียงแสนกับช่างสุโขทัยระคนกัน นัยว่าเป็นของ
 งามยิ่งจริงอยู่ แต่เป็นฝีมือช่างชั้นหลัง ฟังเห็นได้
 ด้วยทำชายจิวยาวตามแบบพระพุทธรูปลังกา ซึ่ง
 ปรากฏว่าเข้ามาถึงประเทศนี้ต่อเมื่อราชวงศ์พระร่วงเป็น
 ใหญ่ในกรุงสุโขทัย อีกประการหนึ่งนวพระหัตถ์พระพุท
 ธรูป ๓ พระองค์นั้น ทำปลายเสมอกัน ใหม่กว่าพระพุทธรูป
 สุโขทัยแลเชียงแสนรุ่นก่อน ซึ่งทำปลายนวพระหัตถ์ไม่
 เท่ากัน อีกประการหนึ่งเมื่อพิจารณาคุณลักษณะโดยถ้วนถ
 ในกระบวนช่างเห็นว่าพระพุทธรูปจีนราชกับพระพุทธรูปจีนสี่

เป็นฝีมือช่างเดียวกันแน่แท้ แต่พระศาสนานี้เป็นฝีมือ
 ช่างอื่น ไม่ใช่ช่างที่ขียนพระพุทธชินราช พระพุทธ
 ชินลีห์ ยังมีหลักฐานทางทรงรับรองเรื่องในพงศาวดาร
 เห็นอุปราคาอยู่ในศิลาจารึก ว่าพระเจ้าแผ่นดินซึ่ง
 อุปราคาพระเกียรติในเรื่องทรงพระไตรปิฎกนั้นมีแต่พระ
 องค์เดียว คือพระมหาธรรมราชาลิไทย เป็นราช
 โอรสของพระเจ้าเลอไทยแลเป็นพระราชนัดดาของพระ
 เจ้ารามคำแหงมหาราช เติมพระมหาธรรมราชาลิไทย
 เป็นพระมหาอุปราชครองเมืองศรีสัตนาไลย (คือเมือง
 สวรรคโลก) เมื่อก่อนจะได้ผ่านพิภพต้องยกกองทัพ
 ลงมาตีเมืองสุโขทัย ครั้นได้เสวยราชย์แล้วทรงพระ
 ราชศรัทธาทนบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอเนกปริยาย จน
 ถึงเสด็จออกทรงผนวชเป็นภิกษุภาวอยู่คราวหนึ่ง แล
 ได้ทรงแต่งหนังสือเรื่องไตรภูมิ โดยทรงสอขสวณพระไตร
 ปิฎก หนังสือยังปรากฏอยู่ เรื่องราวที่กล่าวมานี้

ทำให้น่าเชื่อว่า พระมหาธรรมราชาลิไทยนเอง ที่
 พงศาวดารเหนือเรียกว่าพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก แต่
 สำคัญเมืองผิดไป เมอเสวยราชย์จึงสร้างเมืองพิษณุ
 โลกชนเป็นเมืองลูกหลวง แลไปรด ๆ ให้ประชุมช่าง
 ๕ บนพระพุทธรูป ๒ พระองค์ หรือทรง ๓ พระองค์ หล่อขึ้น
 เมอราว พ.ศ. ๑๙๐๐ ลักษณะงามกว่าแลผิดกับพระ
 พุทธรูปเมืองสวรรคโลกสุโขทัยซึ่งสร้างมาแต่ก่อน ที่
 นี้จะว่าถวายตำนานณะเพาะพระองค์พระพุทธรูปต่อไป

พระพุทธรชินราช

พระพุทธรชินราช หน้าตักกว้าง ๕ ศอกคืบ ๕ นิ้ว
 มีเศษ ประทับฐานอยู่ในพระวิหารใหญ่ ที่ศศวันตก
 วัดอินเป็นค่านหน้าวัดพระมหาธาตุชั้นพระพักตร์ต่อแม่น้ำ
 เป็นพระพุทธรูปสำคัญพระองค์ ๑ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรง
 เคารพนับถือสักการบูชามาแต่ ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราช
 ธานี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๒ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้
 ทรงสรรเสริญไว้ว่า “กแลพระพุทธรชินราช พระพุทธร

ชั้นสี่ พระคาสตา ๓ พระองค์ เป็นพระพุทธรูปปฏิมากร
 ศิลาลึก ประกอบไปด้วยพุทธรูปลักษณะอันประเสริฐผู้มีสิริ
 อันเทพยดาหากอภิบาลรักษา ย่อมเป็นที่สักการบูชา
 นับถือมาแต่โบราณ แม้พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเก่า
 ที่ได้มีพระเศษานภาพมโหฬารปรากฏมาในแผ่นดิน ก็
 นับถือทรงกระทำสักการบูชามาหลายพระองค์” ดังนี้

รายชื่อพระนามตามที่ปรากฏมาในพงศาวดาร คือ

- ๑ สมเด็จพระรามศวร
- ๒ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
- ๓ สมเด็จพระรามธิบดี ๒
- ๔ สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร
- ๕ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช
- ๖ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
- ๗ สมเด็จพระเอกาทศรถ
- ๘ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

- ๙ สมเด็จพระเพทราชาธิราช
- ๑๐ พระเจ้าบรมโกษจุ
- ๑๑ พระเจ้ากรุงธนบุรี
- ๑๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
- ๑๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๑๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๑๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัดเสนาสนาราม

พระสัมพุทธมุนี

พระสัมพุทธมุนี พระประธานในพระอุโบสถ หน้า
 ตก ๒ คอก ๒ นิ้ว เป็นพระพุทธรูปโบราณ จะประดิษ
 ฐานอยู่ในวัดนี้มาแต่เดิม หรือเชิญมาประดิษฐานใน
 รัชกาลที่ ๔ เมื่อคราวทรงปฏิสังขรณ์ไม่ปรากฏ

วัดนิเวศนธรรมประวัติ

พระพุทธชนกมุลธรรโมภาส

พระพุทธชนกมุลธรรโมภาส หน้าตัก ๒๒ นิ้ว พระ
 ยาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระ
 วรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประทีปสุวรรณการบนท่นหล่อขึ้นเมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๒๐ กาให้หล่อทองคำทั้งพระองค์ถวายพระนามว่า
 พระพุทธชนกมุลธรรโมภาส เมื่อทรงสร้างวัดนิเวศนธรรม
 ประวัติ โปรดให้แห่ไปประดิษฐานเป็นพระประธานใน
 พระอุโบสถ เมื่อวันที่จันทร์เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีชวด
 พ.ศ. ๒๔๒๑

วัดเฉลิมพระเกียรติ

พระพุทธมหาโลกาภินันท์^{๘๓} หล่อปิดทองปางมารวิชัย
 พระประธานในพระอุโบสถ

วัดพนัญเชิง

พระพุทธศัวรรษรัตนนายก

พระพุทธรูปพระองค์นี้ ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐว่า สร้างเมื่อชวศก พ.ศ. ๑๘๖๗ ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ๒๖ ปี แต่ไม่ปรากฏว่าผู้ใดสร้าง

ตำนานพระพุทธรูปลานช้าง

พระพุทธรูปสำคัญเชิญมาแต่เขตลานช้างคือเมืองเวียงจันทร์แลเมืองอนทางตวันออกหลายพระองค์ เป็นพระพุทธรูปสร้างที่อนตกไปอยู่ในอาณาเขตลานช้างโดยประวัตข่าง สร้างขึ้นในเขตลานช้างแต่เมืองยังประเทศศรีสัตนาคนหุตข่าง พระพุทธรูปที่สร้างทางเขตลานช้างมักเรียกกันว่า ผมอข่างลาวพงขาว

มีคติโบราณอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นในเขตลานช้าง

เนื่องด้วยพระพุทธรูป แลคตินนเกยวของสยมาถิง

ดำเนินพระพุทธรูปเมื่อมาอยู่ในกรุงเทพฯ ๗ จึงควรนำ
 คตินั้นมาแสดงไว้ด้วย คือพวกชาวลานช้างเชื่อถ้อย
 กันแต่โบราณว่า พระพุทธรูปสำคัญย่อมมี "ผี" คือ
 เทวดารักษาทุกพระองค์ ผู้ปฏิบัติบูชาจำต้องเล่นสรวง
 ผีรักษาพระพุทธรูปด้วย เพราะถาพนั้นไม่ได้ความ
 พอใจ ก็อาจบันดาลให้เกิดภัยอันตรายต่าง ๆ หรือ
 อิกอย่างหนึ่ง ถาผีรักษาพระพุทธรูปต่างพระองค์เป็น
 อริกัน ถ้าแลเอาพระพุทธรูปนั้นไว้ใกล้กัน ก็มักเกิด
 ภัยอันตรายด้วยผีวิวาทกัน เลยซัดเคืองถึงผู้ปฏิบัติ
 บูชา ดังนี้
 คติที่กล่าวมา ๆ ปรากฏขึ้นในกรุงเทพฯ ครั้งแรกใน
 รัชกาลที่ ๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
 โลกทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โปรดให้เชิญ
 พระแก้วมรกตมาประดิษฐาน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๗ ครั้งนั้น
 โปรดฯ ให้เชิญพระบาง อันเป็นพระสำคัญค้เมืองหลวง
 พระบาง แล้วตกไปเป็นของพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตอยู่

ณเมืองเวียงจันทน์ พระองค์ได้ทรงเสด็จลงมาประทับพระแก้ว
 มรกต เมื่อเสด็จเป็นจอมพลไปตีได้เมืองเวียงจันทน์ครั้ง
 กรุงธนบุรี แล้วเสด็จลงมากรุงธนบุรีด้วยกันกับพระแก้ว
 มรกตเข้ามาประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน
 ศาลการาม เจ้านันทเสนบุตรพระเจ้าหลานข้างกราบยังคม
 ทูลว่าผซึ่งรักษาพระแก้วมรกต กษัตริย์ซึ่งรักษาพระบาง
 เป็นอรุกัน พระพุทธรูป ๒ พระองค์นั้นอยู่ด้วยกันในทิว
 มุกมีเหตุภัยอันตราย อ้างอุทธานรณแต่ครั้งเมื่อพระแก้ว
 มรกตอยู่เมืองเชียงใหม่ กรุงศรีสัตนาคนหุตก็อยู่เย็น
 เป็นสุข ครั้นพระเจ้าไชยเชษฐาเสด็จพระแก้วมรกต
 จากเมืองเชียงใหม่ไปไว้ด้วยกันกับพระบางที่เมืองหลวง
 พระบาง เมืองเชียงใหม่ก็เป็นขยดต่อกรุงศรีสัตนา
 คนหุต แล้วพม่ามาเบียดเบียน จนต้องย้ายราชธานีลง
 มาตั้งอยู่ณเมืองเวียงจันทน์ ครั้นเสด็จพระบางลงมาไว้
 เมืองเวียงจันทน์กับพระแก้วมรกตด้วยกันอีก ก็เกิดเหตุ
 จลาจลต่าง ๆ บ้านเมืองไม่ปรกติมาจนเสียเมืองเวียง

จันทแก่นกองค์พกรวงธนบุรี ครั้นเชิญพระแก้วมรกตกับ
 พระบางลงมาไว้ด้วยกันในกรุงธนบุรี ไม่ช้าก็เกิดเหตุ
 จลาจล ขอดย่ำให้ทรงประคิษฐานพระบางกับพระแก้ว
 มรกตไว้ด้วยกัน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาลงกรณ์ราชดำเนิน ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระบางก็ไม่ใช่พระพุทธรูป
 ซึ่งมียกย่องนาม เป็นแต่พวกชาวคริสต์นาคนหัด
 นับถอกัน จึงโปรดให้ส่งพระบางคืนขึ้นไปไว้เมือง
 เวียงจันทน์ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ เจ้านครเวียงจันทน์ (อนุ)
 เป็นขบถ สมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาศักดิพลเสพย์
 เสด็จเป็นจอมพลยกขึ้นไปปราบปราม พวกชาว
 เวียงจันทน์พาพระบางหนีไป ได้แต่พระพุทธรูปพระองค์
 หนึ่ง แต่ก็หาเชิญลงมากรุงเทพฯ ไม่ ครั้นเจ้าพระยา
 บดินทรเดชาขึ้นไปติดตามอนุครั้งหลัง ได้พระบางกับ
 พระแซกคำพระฉันทสมอลงมากรุงเทพฯ พระบาท
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เชิญไปประดิษ
 ฐานไว้ตามวัดนอกพระนคร คุ้มทรงรังเกียจตามคติ

ทถอกันมาแต่ก่อน ณรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระ
 ยนเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปรารภว่า วัดบวรสถาน
 สุภาพาสก ในพระบรมราชวังยังไม่มีพระประธาน ทรงสืบ
 หาพระโยธาณ ไต่ทรงทราบว่าพระเสริมอยู่ที่เมือง
 หนองคาย จึงให้เชิญลงมา ครั้นทอดพระเนตรเห็นก็
 ไปรดพระพุทธรูปด้วยน้ำ จึงประคิษฐานไว้ในท้องพระ
 โรง ยังหาไต่เชิญไปตั้งเป็นพระประธานวัดบวรสถานไม่
 ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
 สร้างพระอารามขึ้นใหม่หลายพระอาราม มีวัดปทุมวัน
 เป็นต้น ไปรดให้สืบหาพระพุทธรูปโยธาณทางแขวง
 ลานช้างไต่มาอีกหลายพระองค์ แต่คนทั้งหลายมักกล่าว
 รังเกียจตามคติชาวลานช้างอยู่ไม่สิ้น เป็นต้นว่าขี้ไต่
 ฝนแล้ง ก็มักโทษกันว่าเพราะเชิญพระลานช้างเข้ามา
 จึงพระราชทานแยกย้ายไปประคิษฐานไว้ตามพระอาราม
 ต่าง ๆ มักอยู่นอกพระนครเป็นพัน ครั้นถึงขมะเมื่อย

พ.ศ. ๒๔๐๓ เกิดความหวาดผวาระหว่างเมืองกัน
 ถึง ๓ ปี เสียงคนทั้งหลายโทษว่า เพราะพระบางกลับ
 ลงมาอยู่ในกรุงเทพ ฯ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์อย่างเดียวกันกับพระบาท
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงโปรดให้เชิญ
 พระบางคนขึ้นไปไว้ยังเมืองหลวงพระบางแต่่นั้นมา พระ
 พุทธรูปที่มาจากประเทศลาวข้างยังอยู่ในกรุงเทพ ฯ ทุก
 วันนั้น มีรายพระองค์ที่จะกล่าวต่อไปนี้

พระเสวริม

พระเสวริม หน้าตัก ๒ ศอก เดิมเป็นพระพุทธรูป
 สำคัญองค์ ๑ อยู่ในเมืองเวียงจันทน์ เมื่อปราบเวียงจันทน์
 เป็นชบดในรัชกาลที่ ๓ เสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ทำลายเมืองเวียงจันทน์เสีย
 สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ ซึ่งเสด็จเป็น
 จอมพลขึ้นไปในคราวนั้น จึงโปรดให้เชิญพระเสวริมมาไว้

ที่วัดโพธิ์ชัยในแขวงเมืองหนองคาย ซึ่งตั้งชนเป็นเมือง
ใหญ่แทนเมืองเวียงจันทน์ (ยังมีฐานชุกชีไม้จำหลัก
ขุดทองฝีมือช่างกรุงเทพ ฯ อยู่ที่วัดโพธิ์ชัยจนบัดนี้)
พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เสิญ
พระเสริมลงมากรุงเทพ ฯ ในรัชกาลที่ ๔ เติมทรง
กระว่าจะประดิษฐานเป็นพระประธานวัดบวรสถานสุทธา
วาส แต่เมื่อทอดพระเนตรเห็นโปรดพระลักษณ ให้
ประดิษฐานไว้บนพระแท่นเศวตฉัตรในท้องพระโรง จน
เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัวโปรดให้เสิญพระเสริมไปตั้งเป็นพระประธานในพระ
วิหารวัดปทุมวันอยู่จนทุกวันนี้

พระเชกกา

พระพุทธรูปองค์นี้ เป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร

หน้าตัก ๑๘ นิ้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชทานพระยาราชนนตรี (ภู) ไปตั้งเป็นพระ
ประธานอยู่ณวัดคฤหบดี

พระนันทมอ

พระพุทธรูปองค์หนึ่ง เป็นพระจีน หน้าตักคอกเคศ
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน
เจ้าจอมน้อย (สหรานากง) ไปไว้ที่วัดอภัยสุวรรค
พระใส

พระพุทธรูปองค์หนึ่ง เก็บมอยู่วัดเดียวกับพระเสวรม
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้
เชิญลงมาจากเมืองหนองคาย ประดิษฐานเป็นพระ
ประธานวัดปทุมวนาราม เมื่อขมะเมีย พ.ศ. ๒๔๐๓

พระแสน (เมืองมหาชัย)

พระพุทธรูปองค์หนึ่ง เชิญมาจากถ้ำในแขวงเมืองมหา
ชัย ในคราวเดียวกับที่เชิญพระใสลงมา ประดิษฐาน
ไว้ที่ในพระอุโบสถวัดปทุมวันด้วยกัน

พระแสน (เมืองเชียงใหม่)

พระพุทธรูปองค์นี้ เสด็จมาแต่เมืองเชียงใหม่ เมื่อ
 ๒๕๐๓ ปะภิชฐานไว้ ในพระอุโบสถ
 วัดหงส์รัตนาราม

พระอินทรแปลง

พระพุทธรูปองค์นี้ หน้าตัก ๒ คอกเคษ เสด็จมา
 แต่เมืองเวียงจันทน์ เมื่อ ๒๕๐๓ เก็บทรง
 พระราชดำริที่จะเสด็จไปประภิชฐานเป็นพระประธานใน
 พระอุโบสถวัดมหาพฤฒาราม แต่ภายหลังโปรดให้
 เสด็จไปประภิชฐานไว้ ในพระวิหารวัดเสนาสน์ณพระนคร
 ศรีอยุธยา

พระอรุณ

พระพุทธรูปองค์นี้ เรียกกันเป็นสามัญว่า พระแจ้ง
 หน้าตักคอกเคษ หล่อพระองค์กษัตริย์ทรงครองด้วยทองดี
 ต่างกัน เสด็จมาแต่เมืองเวียงจันทน์ เมื่อ ๒๕๐๓

พ. ศ. ๒๔๐๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 โปรดให้เชิญไปประดิษฐานไว้ในพระวิหารวัดอรุณราช
 วราราม ด้วยทรงพระราชดำริเห็นว่า พระนามพระองค์นั้น
 พระพุทธบาทพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 โปรด ๑ ให้เชิญมาในคราวเดียวกันนั้นอีก ๒ พระองค์
 จะมาแต่เมืองเวียงจันทน์หรือเมืองไหนไม่ปรากฏ พระ
 องค์ ๓ โปรดให้เชิญไปประดิษฐานไว้ในพระวิหารหลวง
 ที่พระพุทธบาท อีกองค์ ๓ เป็นพระขัตติสมาธิเพชรองค์
 ใหญ่ฐานมีรูปสัตว์ต่าง ๆ โปรดให้เชิญไปประดิษฐาน
 ไว้ในพระอุโบสถวัดเขมาภิรตาราม